Keinutuolin kaunistaja

Suomalaisen keinutuolinmaton valmistus- ja käyttöhistoriaa

Suvi Kettula

Keinutuolin kaunistaja

Suomalaisen keinutuolinmaton valmistus- ja käyttöhistoriaa

Suvi Kettula

Tekstiilikulttuuriseuran julkaisuja 9
Publications of the Association for Textile Culture 9

Tekstiilikulttuuriseura
Helsinki
2020

Keinutuolin kaunistaja. Suomalaisen keinutuolinmaton valmistus ja käyttöhistoriaa on saanut tukea Aino-koti säätiöltä.

© Suvi Kettula
Ulkoasu Suvi Kettula

Kansikuva: Espoon Vanttilassa valmistettu keinutuolinmatto Talomuseo Glimsin kievarihuoneessa. Espoon kaupunginmuseo. Kuva: Suvi Kettula

ISBN 978-951-96080-7-5

Tekstiilikulttuuriseura
Helsinki 2020
www.tekstiilikulttuuriseura.fi

Sisältö

1 Johdanto 6

2 Keinutuoli osaksi suomalaista kodinsisustusta 7

3 Pistokirjontaa lankoja laskien ja vapaasti 9

4 Turkinvyömattoja ja ruutuvirkkausta 30

5 Tiivistä pintaa koukkuamalla 40

6 Kudottuja mattoja kotitarpeiksi ja myyntiin 43

Ryijysolmuin nukitettua pintaa 43

Täkänäkutojien taidonnäytteitä 48

Vakoraanusidokselliset keinutuolinmatot 49

Loimiripsi ja Helmi Vuorelma Oy 53

Sompin kutomon helmikudonta 54

7 Pinta pehmeäksi tuftaamalla ja plushwork-tekniikalla 55

8 Yhteisöllistä käsityötä, varainkeruuta ja palkintoja 59

9 Johtopäätökset 60

English summary 63

Lähteet ja kirjallisuus 65

Viitteet 75

Liite 80

Lukijalle

Tutkimus tarkastelee keinutuolinmattoa kodintekstiilinä, joka on samanaikaisesti sekä käyttötekstiili että osa kodin sisustusta. Keinutuolinmatolla tarkoitetaan keinutuolin päälle sijoitettavaa, istuinosan kokonaan tai osittain peittävää tekstiiliä. Sisustuksen osana se heijastaa kunkin aikakauden sisustussuuntauksia ja eri sosiaaliryhmien kotikulttuurin piirteitä. Keinutuolinmatto kertoo perinteisten ja uusien käsityötekniikoiden leviämisestä ja se on ollut näkyvä osoitus valmistajansa käsityötaidoista. Artikkelissa tarkastellaan suomalaisen keinutuolinmaton valmistus- ja käyttöhistoriaa 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun puoliväliin. Esineellisenä tutkimusaineistona on käytetty lähinnä museoihin talletettuja keinutuolinmattoja luettelointitietoineen, joita on täydennetty aikalaisaineiston ja käsityötekniikoihin liittyvän kirjallisuuden avulla. Keinutuoli oli vielä 1700-luvun lopulla Suomessa harvinainen uutuus varakkaimmissakin kodeissa[1]. Tämä tupien, kamarien ja salonkien arvoistuin levisi kehittyvien liikenneyhteyksien ansiosta maassamme 1800-luvun lopun aikana näkyväksi kodinsisustuksen osaksi.[2]

Tutkimuskohteina ovat olleet seuraavien museoiden kokoelmat: Ahvenanmaan museo, Espoon kaupunginmuseo, Helsingin yliopistomuseo, Kansallismuseo, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Lahden historiallinen museo, Pohjois-Karjalan museo, Porvoon museo, Satakunnan museo, Suomen käsityön museo, Tampereen museot ja Turun museokeskus. Suuri kiitos museoiden työntekijöille ystävällisestä vastaanotosta ja palvelualttiudesta. Avullanne olen voinut tarkastella ja kuvata kohteita sekä tutkia keinutuolinmatoista talletettuja tietoja museoiden tietojärjestelmissä.

Lämpimät kiitokset Ainokoti-säätiölle, joka tuki tiedonhakuretkiäni apurahalla. Työnantajaani Espoon kaupunginmuseota kiitän työtäni kohtaan osoitetusta innostuneisuudesta. Viimeisenä erityiskiitokset Tekstiilikulttuuriseuralle, joka otti vertaisarvioidun artikkelini osaksi julkaisusarjaansa.

Espoossa syksyllä 2020

Suvi Kettula

1 JOHDANTO

Keinutuolinmattojen valmistushistoriasta on olemassa niukasti tutkimuksia. Eira Vanhanen-Haaviston julkaisemassa teoksessa *Elimäen perintötäkkitutkimus* analysoidaan ryijyjen, raanujen, täkänöiden ja täkkien lisäksi myös keinutuolinmattoja. Tutkimus toteutettiin 1970-luvulla tutkimalla paikkakunnan talojen tekstiiliaineistoa. Lähes tuhannen tekstiilin joukossa tuolinmattoja oli 40 kpl. Käytetyimpiä olivat ryijytekniikalla (16 kpl) tai muulla tavoin kudotut matot (19 kpl). Lähes kaikki oli valmistettu 1920–1930-luvuilla ja ne olivat vielä tutkimusaikana edelleen käytössä.[3]

Elsa Silpalan teoksessa *Tekstiilit kodin kaunistaa* on koottu tietoja Kanta-Hämeen kodin sisustukseen liittyvistä tekstiiliryhmistä kuten seinä-, pöytä- ja vuodetekstiileistä, matoista, verhoista, sohvatyynyistä ja keinutuolinmatoista. Lähteenä oli Fredrika Wetterhoffin oppilaitoksen opiskelijoiden vuosina 1943–1975 keräämä kansanomaisten tekstiilien kokoelma. Tekstiilien käyttöajat olivat 1800-luvun lopulta 1970-luvulle.[4] Tuolinmatot on jaettu kolmeen valmistustekniikkaan: virkatut ja neulotut (7 kpl), kirjotut (24 kpl) ja kudotut matot (59 kpl). Viimeksi mainitun alaryhminä ovat ryijynukan avulla toteutetut (14 kpl), täkänät (5 kpl), pujotuskuvioiset (8 kpl), kudekuviolliset (21 kpl) ja ripsisidokselliset (11 kpl) tuolinmatot.[5]

Teoksessa *Kalusteita kamareihin* keskitytään kattavasti käsittelemään suomalaisen keinutuolin ja piirongin historiaa. Keinutuolipeite jää tässä Marja-Liisa Sammallahden ja Marja-Liisa Lehdon teoksessa lyhyehkön maininnan varaan.[6] Tosin kirjan kuvituksessa on esimerkkejä keinutuolinmaton käytöstä.[7] Samoin keinutuolin ja keinumisen historiaa käsittelevässä Jatta von Konowin teoksessa *Keinutuoli* mainitaan tuolinpeite vain muutaman kerran.[8]

Tämän artikkelin esineellisenä aineistona on tutkittu maamme kulttuurihistoriallisten museoiden keinutuolinmattoja, yhteensä 348 mattoa (ks. liite)[9]. Kansallismuseon ja Ahvenanmaan museon kokoelma-aineistoa oli mahdollista tutkia ainoastaan luettelointitietojen avulla. Lähteinä on käytetty myös museoiden valokuvakokoelmia ja mattoluonnoksia. Museoiden keinutuolinmattojen taustojen, valmistus- tai käyttöhistorian sekä kokoelmapoliittisten perustelujen selvittämistä on hankaloittanut kohteiden luettelointitietojen vähyys. Paikkakunta- ja ajoitustietoja sekä materiaaleihin ja tekniikoihin liittyviä tietoja on kuitenkin monista töistä ollut käytettävissä.

Finna-hakupalvelun[10] tarjoamien esinetietojen ja valokuvien avulla on voitu tarkastella suomalaiskotien keinutuolinmattotyyppejä ja mattojen käyttötapoja. Toisena tärkeänä hakupalvelulähteenä on ollut kansalliskirjaston Digi sanoma- ja aikauslehtiaineisto[11]. Lehti-ilmoituksissa ja kirjoituksissa kerrotaan keinutuolinmattojen roolista muun muassa arpajaisvoittoina, myyntituotteina tai käsityönäyttelyiden palkittuina kohteina.

Artikkelissa keinutuolinmatot on jaoteltu valmistustekniikan mukaan pääsääntöisesti kronologisesti edeten. Monia tekniikoita on käytetty samaan aikaan vuosikymmeniä, joten ajalliselta päällekkäisyydeltä valmistustekniikoiden osalta ei ole voitu kokonaan välttyä.

2 KEINUTUOLI OSAKSI SUOMALAISTA KODINSISUSTUSTA

Suomessa varhaisimmat keinutuolimallit ovat olleet 1700-luvun lopun kiesien istuimia tai pehmustettuja nojatuoleja, joiden jalkojen alle on rakennettu kaarevat, lyhyehköt jalakset. Tällaisia keinutuoleja on säilynyt muuan muassa Porvoon, Turun ja Satakunnan alueelta. Usein nämä tuolit olivat yhden tai kahden istuttavia.[12]

Talonpoikaisasuntojen kalustuksessa keinutuolin kaltaisia irtonaisia kalusteita alettiin suosia hitaasti 1800-luvun alkupuolella. Länsi-Suomessa keinutuoleja valmistettiin ensin ansiokotiteollisuutena ja myöhemmin ammattiteollisuuden haarana lähinnä Urjalassa ja Nakkilassa. Tämä ns. Boston-malli tuolien valmistamiseen saatiin Yhdysvalloista, jonne eurooppalaiset siirtolaiset olivat aikoinaan vieneet pinnatuolinsa mukanaan. Tuolien alle tehtiin Yhdysvalloissa jalakset ja tuoli palasi keinuvana takaisin Eurooppaan. Maassamme suosittua Boston-keinutuolia valmistettiin veistettynä Nakkilassa (kuva 2) ja sorvattuna Urjalassa (kuva 3, oikean puoleinen tuoli).[13]

Kuva 2. Harjavallan Ylisen salissa oli peräti seitsemän nakkilalaista tuolia keinutuolinmattoineen. Oksanen 1945:1100. Kuva: Antti Karjalainen.

Myös Joensuussa valmistettiin keinutuoleja (kuva 3). Innoituksen lähteenä oli maahamme tuotu ns. *Shaker-tuoli*.[14]

Kuva 3. Vasemmalla on Joensuussa valmistettu Shaker-mallinen keinutuoli 1920-luvun alusta. FKM K11642:1. Kuva: Kansallismuseo. Oikealla on Sigrid Juseliuksen käytössä ollut Urjalan-mallia edustava sorvattu lasten keinutuoli 1890-luvulta Porista. FSMKK 18299:639. Kuva: Satakunnan museo.

Shaker-tuoleja käyttivät askeettista ja kristillistä elämäntapaa kunnioittaneet, alun perin Englannista Yhdysvaltoihin lähteneet Shaker-uskonlahkon jäsenet.[15]

Edellisten lisäksi maassamme on käytetty myös niin sanottua amerikkalaista keinutuolia (engl. myös *platform rocker*), joka oli korkeaselustainen ja jossa sekä istuimen, käsinojien että selustan keskiosassa oli kiinteä, usein kuvioidulla sametilla päällystetty pehmustus. Jalakset oli kiinnitetty paikallaan oleviin puisiin tukiin metallisten jousien tai kierrejousiparien avulla.[16] Amerikkalaisissa keinutuoleissa ei välttämättä tarvittu irrallista keinutuolinmattoa ainakaan istumismukavuuden lisäämiseksi.

Keinutuolin käyttö näyttää vähentyneen hitaasti 1950-luvulle tultaessa.[17] Silti kaupunkikoteihin, mikäli ne olivat tarpeeksi suuria, saatettiin sisustukseen tuoda ”vanha talonpoikainen tavara” uushankintojen rinnalle. Näitä elementtejä olivat esimerkiksi ”perintökeinutuoli fuksiteekkarin boksissa”, vanha arkku tai kaappikello. Keinutuolinmatto ei ollut tuolloin välttämättömyys. Esimerkiksi taitelija Marjatta Metsovaara-Nyströmin mukaan ”istuinta lienee turha peittää millään matolla, alhaalla selustassa voisi pehmikkeenä käyttää raanutyynyä”.[18]

3 PISTOKIRJONTAA LANKOJA LASKIEN JA VAPAASTI

Villalangoin tehty pistokirjonta ja erityisesti ristipistokirjonta on museokokoelmissa säilyneiden keinutuolinmattojen perusteella mattojen vanhin kuviointitapa. Vanhimmat keinutuolinmatot ovat olleet olemukseltaan lähinnä selkänojan peittäviä pehmusteita. Näistä yhtenä maamme vanhimpana dateerattuna keinutuolinsuojana voidaan pitää Fredrika Runebergin, J.L. Runebergin puolison, vuonna 1872 saamaa peitettä, jonka hän sai lahjaksi täyttäessään 65 vuotta (kuvat 4 ja 5)[19]. Lahjan toivat Johan Ludvigin ja Fredrikan pojan Hanneksen tuleva vaimo Edith Levón (1853–1927) ja tämän isä kauppaneuvos A. A. Levón. Lahjaan kuuluneen tumman keinutuolin selustan pehmusteeksi oli tuolloin 19-vuotias miniäehdokas Edith kirjonut suuren ja muodikkaan ruusuaiheisen ristipistotyön.[20]

Kuva 4. Fredrika Runebergille vuonna 1872 lahjaksi annettu keinutuolin pehmuste. Taustapuolella on nähtävissä selkälautojen muoto ja niiden ulkopuolelle jäävät haalistuma-alueet. PM RBG 107. Kuvat: Suvi Kettula.

Ristipistot on ommeltu kaksilankakanavakankaalle. Keskellä on kaksi punaista ja yksi valkoinen iso ruusu nuppuineen. Pistot ovat tiiviisti vierekkäin, 22 pistoa 5 cm pituudella. Tausta on kauttaaltaan pistoin kirjottu mustalla villalangalla. Mustat värit ovat poikenneet ominaisuuksiltaan toisistaan ja 140 vuoden aikana langat ovat reagoineet valoon eri tavoin. Pehmusteessa näkyy selkeä langanvaihtokohta. Ajan tapaa seuraten, työn reunaa kehystää kaksivärinen kierretty villalankanyöri, jonka täytteenä on paksu puuvillalanka. Keinutuoli on pehmustettu jouhin. Matto solmitaan yläreunastaan tuolin karmilautaan ja reunoistaan kiinnitysnauhaparien avulla sivun pystypinnoihin.[21]

Kuva 5. Fredrikan lahjakeinutuoli ja keinutuolinmatto J.L. Runebergin kotimuseossa Porvoossa 1950-luvulla. FKK5596:17. MUS14.9. Museovirasto. Kuva: Pekka Kyytinen.

Samankaltainen, vain tuolin selustan peittävä, keinutuolin ristipistoin kuvioitu pehmuste on talletettu myös Ahvenanmaan museoon (kuva 6). Maton tausta on musta ja keskustaa koristavat valkoiset ja punaiset erikokoiset ruusut ja lehtiaiheet. Myös tämän maton reuna on huoliteltu kierretyllä kaksivärisellä nyörillä, joka jatkuu yläreunassa ripustusnyörinä. Sivuun on jätetty kädensijoja varten oma tilansa.

Kuva 6. Ahvenanmaalla käytetty keinutuolin pehmuste. Maton pituus 66,5, leveys 41,5 cm. AM K11995. Kuva: Ahvenanmaan museo.

Kolmantena esimerkkinä tyynymäisestä pehmusteesta on tamperelaisen kultaseppä Berndt Erland Erkinpoika Wallinin perheen näyttävä, ruusu- ja papukaija-aiheinen ristipistokirjontainen keinutuolin pehmuste. Lintu on kirjot-

tu osin helmin (kuva 7). Kiikassa syntynyt Berndt Wallin (1829–1909) oli naimissa kolmesti. Kustakin avioliitosta syntyi useita lapsia, yhteensä 13. Wallin oli Raumalla kisällinä Johan Lindellin verstaassa vuosina 1852–1855. Tampereella hän omisti oman kultasepänliikkeen vuosina 1855–1886. Keinutuolin pehmusteen tekijästä ei ole säilynyt tietoja, mutta on mahdollista, että maton on tehnyt joku kultasepän vaimoista. Tällöin ajoitus sijoittuisi suunnilleen vuosien 1845–1870 välille.[22]

Kuva 7. Wallinin perheen keinutuolinmattoon on kirjottu papukaija helmikirjonnalla. TMHM 714:46. Kuvat: Suvi Kettula.

Tekstiilin tausta on ajalle tyypillisesti tumma ja helmin kirjottu valkoinen papukaija on sijoitettu ruusukimpun keskelle. Pehmustetun neliömäisen tyynyn reunaa huolitteleva kierretty nyöri jatkuu ripustusnyörinä ahvenanmaalaisen ja porvoolaisen pehmusteen tavoin. Myös tässä työssä taustan kirjontalankana on käytetty kahta erilaista mustaa villalankaa. Lankojen epätasainen haalistuminen paljastaa selkeästi langan vaihtumisen. Taustakankaana on punainen villakangas.

Samaan aikakauteen on sijoitettavissa turkulaisen professori Otto Hjalmar Granfeltin (1874–1957) ja tämän vaimon Magdalena Lovisa o.s. Lavoniuksen (1877–1946) käyttämä keinutuolinpehmuste (kuva 8). Ristipistoin toteutettujen ruusujen yksityiskohtia on korostettu helmikirjonnalla.

Kuva 8. Turkulaisen Granfelin perheen käytössä ollut keinutuolinpehmuste. TMK 15401:149. Kuvat: Suvi Kettula.

Huonekalujen verhoilua tutkineen Elisabeth Stavenowin teoksessa *Siden, samet, läder och lärft* on Sigrid Sparren akvarelli, jossa edellisten kaltainen selustaosan peittävä pehmuste on ollut jo 1860-luvulla käytössä Ruotsissa Stora Sköndalin salin keinutuolissa.[23] Huonekalujen verhoiluissa käytettiin tuolloin runsaasti tekstiilipinnan peittäviä ristipistoaiheita.

Siirryttäessä 1800-luvun loppua kohden pistokirjonta keskittyi pitkittäin tekstiilin keskiosaan, sivujen ollessa villa- tai samettikangasta. Tukevuutta lisäsi paksuhko tikattu vuoriosa. Reunaa kiersi vuori- ja päällysosan sauman peittävä yksi- tai kaksivärinen nyöri. Molempiin päihin kiinnitettiin usein tiheä kierrenyörihapsutus tai villalangoista solmittu koristeellinen pääty. Tekstiili pysyi paikoillaan kahden tai jopa kahdeksan tuoliin solmittavan nauhaparin avulla[24]. Tutkimusaineiston näyttävin esimerkki tällaisesta päällisestä on porilaisen kunnallisneuvos, pankinjohtaja ja apteekkari Robert Junneliuksen (1843–1900) ja tämän vaimon Ellen Junneliuksen os. Rosenlewin (1860–1955) keinutuolinmatto, joka on todennäköisesti 1870–1890-luvulta (Kuva 9). Se on saattanut olla käytössä niin sanotussa Junneliuksen palatsissa (nykyinen Porin kaupungintalo) tai perheen kesähuvilalla Willa Junnilassa.[25] Keinutuolinmaton silkkisamettista reunaa koristava nappipehmuste on poikkeuksellisen muhkea. Komea on myös keskialan villa- ja silkkilangoin kirjottu ristipisto-osuus, jossa pistoja on 20 pistoa/5cm. Keltainen on harvinainen keinutuolinmattojen värinä vielä 1860–1880-luvuilla, mutta yleistyi vuosisa-

dan lopussa. August Krookin (1860-1935) suunnittelema renesanssipalatsi tarjosi komeat puitteet näyttävälle keinutuolinmatolle.[26]

Kuva 9. Porilaisen Junneliuksen perheen ristipistoin kirjottu keinutuolinmatto. Molempien päiden koristenyörit ovat näyttävät. SM 17885:2. Kuvat: Suvi Kettula.

Tummana vastineena porilaiselle keinutuolinmatolle, voidaan pitää Turun museokeskuksen kokoelman tekstiiliä, jonka keskialue on täytetty ristipiston muunnoksin eli pienin puoliristipistoin ja/tai petit point -pistoin yksilankakanavalle (kuva 10). Oikealta puolelta molemmat näyttävät samanlaisilta, mutta nurjalla puolella puoliristipiston lankajuoksut ovat pystysuorassa (eteneminen vasemmalta oikealle), kun taas petit point – kirjonnassa lankajuoksu ovat nurjalla puolella vinot. Kirjontaan on käytetty

ohutta villa- ja silkkilankaa, minkä vuoksi viiten senttimetriin mahtuu 35 pistoa. Osa pohjakankaasta on jätetty tarkoituksella näkyville. Päädyissä on kierrenauhahapsutus. Vuori on tikattu välissä olevaan vanukerrokseen.[27]

Kuva 10. Maton 10 cm levyinen keskiosa on kirjottu petit point-kirjonnalla tai puoliristipistoin. Osa pohjakankaasta on jätetty kirjomatta. FTMK TMM17526:7. Vasen kuva: Turun museokeskus. Oikea kuva: Suvi Kettula.

Myös porilaisen Fanni Serafiina Terhon kirjomaa matto (kuva 11) on näyttävä ruusuaiheinen ristipistotyö. Päädyt on solmittu koristeellisille nipuille erillisellä langalla.[28] Kunnioitusta herättää tieto siitä, että matto on valmistettu kansakoulutyönä 1890-luvulla[29].

Kuva 11 Fanni Serafiinan Terhon 1890-luvulla kansakoulussa kirjoma keinutuolinmatto. Pituus 163 cm, leveys 45 cm, hapsut 16 cm. SM 20847:11. Kuva: Suvi Kettula.

Vaikka kertaustyylien aikaan sisustuksessa käytetyissä tekstiileissä suosittiin monenlaisia kuvioaiheita, kirjotuissa keinutuolinmatoissa toistuivat lähes ainoastaan kasviaiheet. Ruusu, kaikissa väreissään ja muodoissaan, oli ylivoimaisesti suosituin teema. Edellä esitellyt keinutuolinmatot ovat sopineet 1800-luvun puolivälin jälkeiseen säätyläiskodin sisustukseen luontevasti. Ne imitoivat aikakauden nojatuolien ja istuinten kiinteitä kangasverhoiluja, joissa korostettiin verhoilun keskialuetta joko kudotuin tai kirjotuin pitkittäisin raitasommitelmin (kuvat 13, 15–16). Verhoilluissa ja pehmustetuissa tuoleissa käytettiin näyttäviä hapsu-, tupsu- ja makrameereunanauhoja tai kierrettyjä koristenyörejä, jotka kiinnitettiin pienin nupinastoin peittämään tuolin verhoilukankaan reunaa. Toisinaan nyöripunoshapsut kiinnitettiin myös nojatuolien pehmustettuihin käsinojiin. Koristenauhat olivat suosittuja myös verhojen, pöytien ja pöytäliinojen reunakoristeina.[30] Vastaavalla tavalla keinutuolinmattoa kehysti eri väreistä punottu nyöri, joka peitti vuorikankaan ja päällyskankaan yhdyssauman toimien mattoa tukevoittavana ja koristavana reunuksena[31].

Kierrenyörien runsaudesta voidaan pitää esimerkkinä kahta samassa perheessä käytettyä uhkeata keinutuolinmattoa, joiden keskiosa on kirjottu rikkaasti ristipistoin. Toisen maton reunus on sinistä ja toisen punaista (kuva 12) samettia. Siniseen samettiin on kirjailtu käyttäjän nimikirjaimet K.E. eli Karl Enckell.[32]

Kuva 12. Kauniaisissa käytetty keinutuolinmatto, jonka keskusosa on kirjottu ja reunaan on ommeltu punaista samettia. Samaan lahjoitukseen kuuluu myös vastaava matto sinisellä samettireunuksella. MVKK KM 84517. Kuva: Museovirasto.

Sisustukseen soveltuvia erilaisia nyöripunoksia ja koristenauhoja sai ostaa nyörinpunomiseen erikoistuneista liikkeistä kuten Salinin liikkeestä Helsingistä[33]. Kirjontakankaita tuotiin Ruotsiin ja todennäköisesti myös Suomeen Hollannista, Saksasta, Englannista ja Ranskasta. Kankaat käsiteltiin liimaainein tukeviksi kirjontapohjiksi.[34] Käyttötekstiileihin, jollaisia keinutuolinmatotkin olivat, tarvittiin kestävää villalankaa. Tällaista oli niin sanottu *Zephyr*-lanka tai *Sefiiri*-lanka, jota myytiin ”täydellinen valikoima kaikissa väreissä” esimerkiksi vuonna 1850 Lindebergin myymälässä Helsingissä[35].

Kuva 13. Tilanderin kodin sisustusta noin 1890-1910. Oikeassa reunassa on Thonet´n keinutuoli keinutuolinmattoineen. FHKMKK N262333. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Monen mallin alkuperämaa oli Saksa[36]. Kukkainnostusta heräteltiin uudestaan 1920–1930-luvuilla, kun alkuaan saksankielisistä Bayerin käsityökirjasarjoista sai ostaa suomennettuja painoksia.[37]

Valmis malli on todennäköisimmin ollut apuna myös 1800-luvun lopun Kansallismuseon kokoelmiin talletetussa, geometrisin ristipistokuvioin kirjotussa matossa. Lähes samanlainen keinutuolinmatto löytyy Etelä-Ruotsista Länsi-Götanmaalta. Ruotsalaisessa versiossa matto on reunustettu punaisella puuvillaisella samettivyöhykkeellä ja keskiosa on kirjottu villalangalla ristipistoin (Kuva 14).[38]

Kuva 14. Yhtenevästi kuvioidut matot. Vasemman puoleista keinutuolinmattoa on käytetty Suomessa. KMKK KM 70050:8. Kansallismuseon kuvakokoelma. Kuva: R. Böckman. Oikealla oleva matto on Ruotsista. Keskiosa ristipistoja villalangoin. Pituus 74 cm ja leveys 46 cm. VM 1M16-89988:52. Kuva: Västergötlands Museum.

Kuva 15. Rouva Hanna Weilinin koti Helsingissä Eläintarhankadulla noin vuonna 1900. Amerikkalaisessa keinutuolissa on kansanomainen keinutuolinmattokoristelu ja poimureunainen niskatyyny. FHKMKK G25683. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 16. Everstinna Aurora Karamzinin koti eli Hakasalmen huvila Helsingissä. Nojatuolin keskialan kuviointi-idea toistui useissa ajan keinutuolinmatoissakin. FHKM N11406. Kuva: Atelier Apollo, Helsingin kaupunginmuseo.

Runsas kertaustyyleihin painottunut tekstiilejä suosiva sisustus alkoi vähitellen väistyä eurooppalaisen kansallisuusaatteen heräämisen seurauksena. Kansan käsityötaide ja -taito nähtiin voimavarana kansallishengen nostamisessa. Tähän ilmiöön liittyi Suomessa kiinteästi ruotsalaisen esikuvansa mukaisesti vuonna 1879 perustettu Suomen Käsityön Ystävät –yhdistys (SKY) johtohahmonaan taiteilija Fanny Churberg. Yhdistys edisti maassamme erityisesti ns. ”suomalaista tyyliä”, jonka nähtiin sijoittuvan nimenomaan maamme itäisiin osiin. Kansanpukujen sekä erityisesti niiden koristelun nähtiin kuvastavan kansan henkistä ominaislaatua.[39] Alueelta kerätyt kokoelmat tulivat muodostamaan osan perustettavan Kansallismuseon kokoelmasta.[40]

Kokoelmaan kuuluvat tekstiilit innoittivat Suomen Käsityön Ystäviä jäljittelemään vanhoja ja suunnittelemaan uusia geometrisia ja värikkäitä malleja suomalaisiin kodintekstiileihin. Esimerkiksi vuonna 1887 yhdistys sai tehtäväkseen valmistaa Kööpenhaminassa pidettävään pohjoismaiseen näyttelyyn täydellisen ”huonekaluston” ja sisustuksen. Kokonaisuuteen oltiin laajalti sangen ihastuneita. Kansallisen tyylin edustajana Kööpenhaminassa oli mm. Suomen Käsityön Ystävien valmistama keinutuolinmatto, joka oli reunustettu punaisella puuvillasametilla ja kirjottu keskialaltaan villalangalla tihein ristipistoin kansanomaisin aihein (kuva 17).[41]

Kuva 17. Kööpenhaminassa vuonna 1888 ollut Suomen Käsityön Ystävien valmistama keinutuolinmatto ja tyyny Designmuseon vitriinissä ja lähikuvat keinutuolinmatosta DM G334. Kuvat: Suvi Kettula.

Ruotsin Handarbetets Vänner –yhdistyksen jäsenet pitivät Suomen osastoa erinomaisena. Kirjeessään Churbergille he ylistivät: ”Yhdistys, joka oli alkanut tällä tavalla ja jolla oli oma kotimainen kuosi-aarre, on varmasti pitkälle edistyvä.”[42]

Kööpenhaminassa ollut keinutuolinmatto muistuttaa porilaisen liikemiehen Fritz Arthur Juséliuksen (1850–1919) ja Blenda Theresia (o.s. Molis) Juséliuksen (1855-1930) tyttären Sigrid Juséliuksen (1887–1898) käytössä ollutta lapsen keinutuolinmattoa (kuva 18). Työ on vain 59 cm pitkä ja 28 cm leveä. Keskialaa koristaa laakapistokirjonnoin tehty koristelu.

Kuva 18. F.A. Juséliuksen tyttären Sigfrid Juséliuksen käytössä ollut lasten keinutuolinmatto, jonka keskialalla on kansanomaista laakapistokirjontaa. SM 18299:499. Kuvat: Suvi Kettula.

Sigridin keinutuolimatto kuuluu suureen joukkoon tytön huoneen leikki- ja huonekaluja. Myös pieni tummaksi petsattu keinutuoli (kuva 3) kuuluu kokoelmaan.[43] Keinutuolinmatto voisi hyvinkin olla joko Suomen Käsityön Ystävät -yhdistyksen tai vastaavan ruotsalaisen Handarbetets Vänner -yhdistyksen valmistama. Sigrid ei itse osallistunut koulussa käsityön opetukseen[44]. Sigridin vanhemmat erosivat tytön ollessa pieni ja tytär muutti äitinsä kanssa Ruotsiin ja myöhemmin Turkuun säilyttäen tiiviin yhteyden isäänsä. Sigrid menehtyi 11-vuotiaana keuhkotuberkuloosiin.[45]

Uusi vuosisata toi mukanaan kaarevat linjat, soljuvan pehmeät tai kansanomaisen jugendin jykevät luonnonaiheet ja sisustukseen aikaisempaa vaaleamman värityksen. Keinutuolinmattojen pintaa alettiin täyttää kirjonnalla väljemmin kuin aikaisempina vuosikymmeninä ja vähitellen luovuttiin muhkeista sametti- tai villakangasreunoista. Pistokirjonta taipui sujuvasti ajan vaatimuksiin. Kuvioita jäljennettiin villaiseen pohjakankaaseen ja erityisesti laakapistokirjontatöissä tarvittiin vielä palttinasidoksen selkeyttä. Tällainen ompelutyö on muun muassa Edla Sofia Silanderin kirjoma keinutuolinmatto (kuva 19), jonka hän antoi hää- tai merkkipäivälahjaksi veljelleen Oskar Lindqvistille (1890–1959) ja tämän tulevalle vaimolle Elsa Elvira o.s. Hoffrenille (1888–1964) ilmeisesti vuonna 1911.[46] Vaalean vihreän villakankaan sivuissa on tyyliteltyjä ruusuja ja keskialalle on kirjottu lehtiaiheita varsineen ja kukkineen. Päätyjen näyttävä hapsutus on tehty maton kirjontalangoista.

Kuva 19. Edla Sofia Silanderin veljelleen kirjoma keinutuolinmatto 1900-luvun alusta. SKM 1996. Kuvat: Suvi Kettula.

Suomalaiskansallisella jugendin havupuu- ja käpyteemalla kuvioitu keinutuolinmatto on paljon käsitöitä tehneen lahtelaisen Martta Palinin[47] näyttävä tekstiili (Kuva 20). Huopakangas sopi tyylitellyn kirjontatyön pohjakankaaksi ja siitä oli helppo valmistaa työn päihin kokonaisuuteen sopiva hapsutus.

Kuva 20. Tyyliteltyä kansallisromantiikkaa havuköynnöksin ja kävynoksin Martta Palinin kirjomana 1910-luvulla. FLHM LHME2011002:21. Vasen kuva: Lahden historiallinen museo. Detaljikuvat: Suvi Kettula.

Vapaamuotoisempaa ja soljuvampaa linjaa edustavat lahtelaisen Ida Ipatoffin (kuva 21) ja liperiläisen Aino Kauppisen vuonna 1927 kirjomat matot. Jälkimmäinen on valmistettu Pohjois-Karjalan II siirrettävässä käsityökoulussa (kuva 22). Työ on tehty kirjoen säästöompeluna, jolloin kirjontalankaa jää nurjalle puolelle mahdollisimman vähän.

Kuva 21. Valmistaja lahtelainen Ida Ipatoff. FLHM LHME78050:39. Kuvat: Lahden historiallinen museo.

Kuva 22. Aino Kauppisen Liperin Viinijärvellä 1920-luvulla valmistama liljoin kuvioitu laakapistokirjontainen keinutuolinmatto. Työ on valmistettu kapioiksi. SKM 616. Kuvat: Suvi Kettula.

Museokokoelmissa on muutama esimerkki keinutuolinmatoista, joissa on yhdistetty applikaatiota ja pistokirjontaa. Yksi näistä oli konsulin rouva Ida Wikeströmin 1900-luvun alussa perheen makuuhuoneen rottinkituoliin valmistama sinivihreä tiivis villakainen keinutuolinmatto (kuva 23 ja 24), johon oli liitetty isoja huopakukkia kirjontapistojen avulla.[48] Ylä- ja alareunan

kukkaryhmiä yhdistävät suorat, laakapistoin vihreällä villalangalla kirjotut lehtivanat. Päätyhapsut on korvattu lovetuin huopakaitalein. Huopa on istuinalustana lämmin, pehmeä ja purkautumaton. Yhdistämällä se kirjontaan saadaan kolmiulotteista ja koristeellista tekstiilipintaa.

Kuva 23. Turkulaisen Ida Wikeströmin applikoitu ja kirjottu keinutuolinmatto 1900-luvun alusta. TMK TMM16831:4. Kuvat: Suvi Kettula.

Konsuli, kauppias ja laivanvarustaja Oscar Wikeström (1862–1912) ja vaimo Ida Wikeström asuivat neljän lapsensa kanssa arkkitehti, kreivi Carl Carlsson Armfeltin vuonna 1902 suunnittelemassa talossa Turussa. Wikeströmin laivakonttori ja myöhemmin huolintaliike Wikeström & Krogius toimivat rakennuksessa yli sadan vuoden ajan. Sinivalkoinen, koristeellinen jugendhenkinen puurakennus purettiin vastakkaisista mielenilmauksista huolimatta vuonna 2011.[49]

Kuva 24. Oskar ja Ida Wikeströmin kodin makuuhuone noin vuonna 1910 Turussa Linnankadulla. Rottinkisen keinutuolin päällä oleva applikaatiokoristeinen keinutuolinmatto on Turun museokeskuksen kokoelmissa. Kuva: Gustav Welin, Turun museokeskus.

Hieman vastaavanlaista kuviota on ommeltu joensuulaiseen kahdenistuttavan keinutuolin pehmusteeseen 1900-1938 välisenä aikana[50]. Lovileikattu reunapoimutelma on todennäköisesti roikkunut koristeellisesti reunan ylitse (kuva 25). Työ on punertavan ruskeaa huopaa ja keltaisten huopakukkien reunat on huoliteltu laakapistoin. Kukkien keskustat on kirjottu mustalla langalla solmupistoin Wikeströmin maton kaltaisesti. Työ on pehmustettu puuvillakankaalla vuoratulla vanulla.[51]

Kuva 25. Kahdenistuttavan tuolin pehmuste. PKM pk3221. Kuva: Suvi Kettula.

Keinutuolinmattojen kuviointi pistokirjonnan avulla väheni vähitellen 1900-luvun alun vuosikymmeninä koristelun keskittyessä usein maton ylä- ja alareunaan (kuvat 26-29). Näin on kirjonut esimerkiksi Helmi Tossavainen jugend-tyylisen keinutuolinmaton 1920-luvun alussa (kuva 26). Huovalle tehtyä tekstiiliä on käytetty Jyväskylässä ja Keiteleellä.[52] Ylöspäin kapenevan sommitelman kruunaa huolellisesti ketjupistoin tehty ympyräaihe ja sen sisällä olevat pienet punaiset sydämet.

Kuva 26. Varsi- ja häivepistoin kirjottu jugend-henkinen keinutuolinmatto Jyväskylästä 1920-luvulta. Työ on puuvillavanulla pehmustettu. SKM 703:2. Kuvat: Suvi Kettula.

Samankaltaisia tekstiilin yläreunaan eli keinutuolin selustan yläreunaa korostavia, lähinnä luontoaiheisia, kirjontasommitelmia (Kuvat 27-29)

suunnittelivat 1900-luvun alussa Suomen Käsityön Ystäville muun muassa John Engelberg, Emma Salzman, Maria Schwarzberg, Ingegerd Eklund ja Terttu Makkonen-Gebhard.[53] Toisinaan luonnoksiin liitettiin mukaan kangas- ja lankamallit.

Kuva 27. Terttu Makkonen-Gebhardin keinutuolinmattosuunnitelmat oli tarkoitettu kirjottaviksi. Mukana lankanäytteet vuodelta 1913 ja 1915. DM 1539 ja DM 1573. Kuva: Suvi Kettula.

Kuva 28. Vasemmalla Ingererd Eklundin keinutuolinmattosuunnitelmat Pullo vuodelta 1909 ja oikealla Snöberg vuodelta 1912. DM 918 ja DM 906. Kuvat: Suvi Kettula.

Kuva 29. Vasemmassa reunassa Lina Palmgrenin suunnittelema Kolmio, keskellä John Engelbergin Rönnbär ja oikealla Emma Salzmanin Kottar. Työt ovat 1900-luvun alusta. DM 1967, DM 839, DM 2181. Kuvat: Suvi Kettula.

Useissa edellä mainituissa keinutuolimattoesimerkeissä kankaana on ollut lämmin, tummahko, talvinen villakangas ja usein villalanka. Kesäisin sen sijaan tapana oli sijoittaa keinutuolille vaalea puuvillainen tai pellavainen tekstiilisuojus. Samalla myös lattiat saivat pitkien kesämattojen avulla vaalean sävyn.[54] Kirjotut vaaleat keinutuolinmatot ovat kuitenkin kokoelmissa vähemmistönä. Yksi tällainen on lahtelaisen Ida Ipatoffin työ, jossa vohvelikankaan ruutuihin on taitavasti sijoitettu punaisia pieniä ristipistoja (kuva 30).[55] Pinnasta tulee näin tiivis ja käyttöä kestävä. Sen sijaan häive- ja varsipistoin Olga Maria Koskisen Keuruulla nuorena pikkupiikana puuvillakankaalle puuvillalangoin kirjottu työ ei ole kestänyt käytössä aivan yhtä hyvin (kuva 31). Keinutuolinmatto on ollut käytössä Keuruulla Koskenpään torpassa ja myöhemmin Mäntässä tekijän työskennellä Serlachiuksen tehtailla. Päätyhapsujen näyttävyyttä on lisätty ketjupistoin virkatulla verkko-osuudella[56].

Kuva 30. Kesäinen keinutuolinmatto, jossa vovelikankaan pieniin ruututuihin on kirjottu puuvillalangoin punaisia ristipistoja. FLHM LHME78050:40. Kuva vasemmalla: Lahden historiallinen museo. Detaljikuva: Suvi Kettula.

Kuva 31. Häive- ja varsipistoin puuvillangoin kirjottuja kukkia Olga Maria Koskisen 1920-luvun alussa valmistamassa kesäisessä keinutuolinmatossa SKM1666:1. Kuvat: Suvi Kettula.

Kirjottujen keinutuolinmattojen suosio näyttää vähentyneen 1900-luvun puoliväliin tultaessa. Esimerkiksi Wetterhoffin kokoelmassa ei ole lainkaan 1930-luvun jälkeen kirjottuja istuinsuojia.[57]

4 TURKINVYÖMATTOJA JA RUUTUVIRKKAUSTA

Erityisesti Pirkanmaan, mutta myös Satakunnan ja Keski-Suomen seuduilla on osattu hyödyntää vanhoja, alkuperäisestä käytöstään poistuneita päällystakkien kirjovirkattuja vöitä eli niin sanottuja turkinvöitä (kuva 32). Niistä valmistettiin värikkäitä keinutuolinmattoja. Turkinvöiden kirjo- eli värivirkkauksessa käytettiin kiinteitä silmukoita ja kahdesta neljään väriä. Kun yhdellä värillä virkataan, kulkevat muut värit silmukan sisällä piilossa. Tekniikalla on aikaansaatu näyttäviä ja kestäviä tekstiilejä.

Kuva 32. Kirjovirkattu turkinvyö 1860-luvulta Jämijärveltä Jämiän talosta. FTM HM 1000:49. Kuva: Tampereen museot.

Keinutuolinmattoja varten vyöt leikattiin kahteen tai kolmeen osaan kaitaleiksi, jotka ommeltiin tai virkattiin reunoista toisiinsa. Päädyt vahvistettiin pistoin tai niihin ommeltiin hapsut. Ulkoreunaan saatettiin virkata polveileva, kokonaisuutta eheyttävä reunus (kuva 38).[58]

Turkinvöitä valmistettiin nimensä mukaisesti sitomaan talviturkki tiiviisti käyttäjänsä ympärille. Vyöt olivat 4-6 metriä pitkiä ja noin 10–20 cm leveitä.[59] Ne virkattiin pitkittäissuuntaan tai spiraalina työtä kääntämättä. Vyö kiedottiin niskan takaa, edestä ristiin ja vartalon ympäri. Päällimmäiseksi jäivät roikkumaan vielä vyön päiden tupsut tai hapsut. Näyttävyytensä ansiosta vyöt olivat sulhaslahjoiksi sopivia tekstiilejä, sulhasvöiksikin kutsuttuja. Tällöin niistä ei välttämättä tehty niin pitkiä kuin turkinvöistä perinteisesti. Näyttävyys oli tärkeintä.[60]

Nauhamallit kuvastivat 1800-luvulla kasviköynnösaiheineen ajalle ominaista romantiikan kaipuuta.[61] Vallitsevina väreinä olivat musta, lämmin punainen ja vihreä. Myös vuosilukuja ja nimikirjaimia on vöihin virkattu.[62] Turkinvyömatot ovat todennäköisesti koristaneet erityisesti talonpoikaistalojen salien tai tupien keinutuoleja.

Tampereen Vapriikin museokokoelmien viidestä turkinvöistä valmistetuista keinutuolinmatoista kolmessa on perinteinen köynnösaiheinen kuviointi. Intensiivisen punainen, himmein ruusuaihein koristeltu ja kolmesta vyökaitaleesta yhteen ommeltu matto on Kankaanpäästä (kuva 33).[63] Myös hämeenlinnalaisen Wetterhoffin oppilaitoksen tekstiilikokoelmassa on tietoja kantahämäläisistä Hattulan ja Pälkäneen seudulta talletetuista kirjovirkatuista ja tummapohjaisista turkinvyömatoista 1800-luvulta.[64]

Kuva 33. Kolmesta turkinvyöpalasta yhteen virkattu keinutuolinmatto, jonka toiseen päätyyn on solmittu hapsut. Kiinnityskohdat on päällystetty kierretyllä nyörillä. TMHM 1259:1. Kuva: Suvi Kettula.

Toisenkin Kankaanpäässä valmistetun monivärisen maton (kuva 34) aiheena ovat kasvit, mutta lähes modernisti tyylitellyt kukka-aiheet on sijoitettu omiin neliömäisiin kenttiinsä ja reunaa koristaa säännöllinen raidoitus. Vyön

kuvioaiheena voidaan nähdä vaikkapa tyylitelty lintu. Kaitaleet on yhdistetty toisiinsa ommellen ja toisessa päässä on jäljellä villalangoista solmittu hapsutus. [65]

Kuva 34. Komea nelivärinen kirjovirkatusta turkinvyöstä valmistettu keinutuolinmatto. TMHM 1356:55. Vasen kuva on nurjalta puolelta. Kuvat: Suvi Kettula.

Tyrväällä Vaununperän Uitteella virkattu mustapunainen keinutuolinmatto on ajoitettu 1820–1840-luvulle (kuva 35). On todennäköistä, että vuosiluku viittaa nimenomaan vyön, ei keinutuolinmaton valmistumiseen, sillä keinutuolikin oli vielä 1800-luvun alussa melko harvinainen maassamme. Pituutta matolla on 164 cm ja leveyttä 38 cm. Viiniköynnöksen rypäleet kuvataan muutamana pisteenä. Kaitaleet on ommeltu reunoistaan toisiinsa. Valmiin vyön pituus oli aikoinaan ollut yli 490 cm.[66]

Kuva 35. Tyrväällä käytetty turkinvyöstä koottu keinutuolinmatto on saatu Tampereen museoiden kokoelmiin vuonna 1932. Museon pääkirjan mukaan työ oli tehty 115 vuotta aiemmin. TMHM 1329:6. Kuvat: Suvi Kettula.

Vanhin kirjovirkatuista vöistä tehty matto Tampereen museoiden kokoelmissa on peräisin Suodenniemeltä Kalhun Ylä-Mettälän talosta 1700-luvun lopusta tai 1800-luvun alusta, mikä lienee turkinvyön valmistusajankohta. Ennen museotallennusta tekstiilillä oli kuuden sukupolven käyttöhistoria takanaan. Työ on kolmivärinen. Vihreiden viiniköynnöslehvien lomassa risteilevät punaiset rypäletertut ja lehtiaiheet (kuva 36). Vyön pituus on ennen keinutuolihistoriaa ollut 560 cm.[67] Samankaltaisia köynnös- ja kasviaiheita on käytetty maassamme myös täkänä- eli lastakudostekniikalla valmistetuissa peitteissä 1800-luvun alussa.[68]

Satakunnasta talletetussa matossa (kuva 37) on poikkeuksellisesti vihreä pohjaväri ja punaisiksi kuvioiksi on virkattu kasmir-kuviota. Niiden väliin on virkattu sittemmin sinertäviksi haalistuneita kasmir-aiheita.[69]

Toisessa satakuntalaisessa matossa on virkaten yhdistetty vain kaksi kaitaletta, mutta mattoa on levennetty koristeellisella oranssilla ja mustalla villalangoin virkatulla pykäreunuksella. Näin se saavuttaa leveydeltään lähes kaikki muut samankaltaiset keinutuolinmatot (kuva 38).[70] Rypäletertut on tyylitelty muodoltaan kulmikkaiksi.

Kuva 36. Taidokas kolmivärinen turkinvyöstä valmistettu matto viiniköynnösaiheineen on Suodenniemeltä. Vyöt on ommeltu toisiinsa reunoistaan punaisin ja sinisin langoin. TMHM 1906. Kuvat: Suvi Kettula.

Kuva 37. Poikkeuksellinen kashmir-kuviointi satakuntalaisessa keinutuolinmatossa. SM 16297:1. Kuvat : Suvi Kettula.

Kuva 38. Kahden vyön yhdistelmässä keinutuolinmattoa on levennetty, tukevoitettu ja koristeltu virkatulla reunalla. SM 19857. Kuva: Suvi Kettula.

Tampereen seudulla 1930-luvulla kuvanneen kyläkuvaaja Matti Luhtalan kahdessa valokuvassa pienokainen istuu keinutuolissa pehmusteenaan turkinvyöstä valmistettu matto (kuvat 39–40). Luhtalan kuvattavat istuvat usein komean, käsityönä tehdyn keinutuolinmaton päällä. Tämä kertoo paitsi elämänmiljöön dokumentoinnista, myös niin sanotusta välinestatuksesta, jota hienosti toteutetut käsityöt, tässä tapauksessa keinutuoli ja keinutuolinmatto, edustivat. Tilannetta voitaisiin verrata esimerkiksi palkintojensa keskellä kuvattuun urheilijaan.[71]

Kuva 39. Turkinvöistä valmistettu keinutuolinmatto 1930-luvulta. Leveyttä on lisätty kiinnitämällä kaitaleet erilliseen kankaaseen. FTM KK 413:6783. Kuva: Matti Luhtala, Tampereen museot.

Kuva 40. Köynnösaiheinen keinutuolinmatto pienokaisen istuinalustana todennäköisesti Muroleen seudulla Ruovedellä, missä kyläkuvaaja Matti Luhtala usein kuvasi. FTM KK 413:1421. Kuva: Matti Luhtala, Tampereen museot.

Vöiden lisäksi maassamme kirjovirkattiin muitakin asusteita kuten nauhoja, sulhashenkseleitä, pieniä pussukoita, käsineitä, huiveja ja paitoja. Tietoja on myös kokonaisista kirjovirkatuista peitteistä 1860-luvulta Teerijärveltä ja 1910-luvulta Närpiöstä.[72]

Villalangasta kirjovirkatut työt ovat oivallisia keinutuolinmattoja. Kirjovirkkauksessa silmukoiden sisällä oleva värilanka vahvistaa tekstiiliä tehden tästä samalla riittävän jäykän, mutta joustavan ja pehmeän. Kirjovirkatut vyöt ja niistä valmistetut keinutuolinmatot edustivat maassamme kansanomaista käsityötaitoa.

Valkoiset virkatut keinutuolinmatot ovat olleet suosittuja käsityötuotteita erityisesti 1920–1930-luvuilla. Lankana on käytetty pehmeätä puuvilla- tai kalastajalankaa vaikkakaan jälkimmäistä ei vuoden 1928 Kotiliesi-lehdessä kehotettu käyttämään.[73] Syynä lienee langan kierteisyys ja syntyvän virkkauspinnan kovuus ja epämukavuus istuinalustana. Kalastajalangasta syntyvä tuote on myös melko painava ja sellaisenaan liukas puisen keinutuolin päällä. Tämän vuoksi monet ruutuvirkatut matot ovat melko pitkiä tai niiden alla on aluskangas tai karkeampi keinutuolinmatto.

Valkoisia virkattuja mattoja valmistettiin erityisesti kesäkäyttöön. Työt on kuvioitu yksinkertaisimmillaan raidoituksin siten, että mattoon on voinut pujotella pituussuuntaan koristenauhoja (kuva 41).[74] Virkattuja mattoja ei yleensä vuoritettu, joten ne oli helppo pestä.

Kuva 41. Virkattu kesäinen keinutuolinmatto ja makramé-tekniikalla tehty niskatyyny 1900-luvun alusta Espoosta. EKM 2017:1 ja EKM 2946:66. Kuvattu Talomuseo Glimsissä. Kuva: Suvi Kettula.

Valkovirkattuja keinutuolinmattoja aiheet on kuvioitu yleensä tyylitellyin kasvein tai geometrisin aihein. Nykyisinkin suosittu isoäidinneliö on ollut keinutuolinmattokuviona ainakin jo 1920-luvulla. Yleensä isoäidinneliötyöt valmistettiin villalangasta monivärisenä.[75]

Kuva 42. Porilaisen työmies Halmisen kodin kamarissa ruutuvirkattu keinutuolinmatto on asetettu paksumman keinutuolinmaton päälle. Kuva on otettu 1950-luvulla. SM KK 1343. Kuva: Satakunnan museo.

Kuva 43. Porin Kyläsaaressa ryijynukalla kuvioidun maton päälle on sijoitettu ympyröistä virkattu keinutuolinmatto. Kuva on vuodelta 1973. SM KK 61210. Kuva: Jari Pyy, Satakunnan museo.

Tampereen museoiden valokuvakokoelmissa on lukuisia Matti Luhtalan ottamia valokuvia, joissa on valkoinen ruutuvirkattu keinutuolinmatto (kuva 44). Kuvat ajoittuvat 1920–1930-luvuille.[76]

Kuva 44. Emäntä Ruovedellä keinutuolissaan 1930-luvulla otetussa valokuvassa. Tuolissa on virkattu keinutuolinmatto. FTM KK 413:3242. Kuva: Matti Luhtala, Tampereen museot.

Virkattu matto on sijoitettu yleensä tumman kirjotun maton päälle, missä se on varmimmin pysynyt paikoillaan (kuvat 42–43). Matoissa on yleensä pitkittäisraitainen malli. Toisinaan keskiala on kuvioitu eri tavoin kun reunaosuudet (kuva 45). Virkattujen mattojen päät koristeltiin usein näyttävin hapsuin.

Kuva 45. Satakunnan museoon talletettuja puuvillalangasta virkattuja keinutuolinmattoja Porin alueelta. Ylhäältä alas SM 18017:22, SM 18650:108 ja SM 19385:4. Kuvat: Suvi Kettula.

5 TIIVISTÄ PINTAA KOUKKUAMALLA

Koukkuamisella eli tunisialaisella virkkauksella voidaan valmistaa neuleenomaista, tiivistä ja tukevaa pintaa, jollainen soveltui hyvin keinutuolin peitteeksi. Peitteissä se on joskus yhdistetty tavanomaiseen virkkauspintaan. (kuva 46) Tekniikkaa on kutsuttu ruotsin kiellellä *krokning*, tanskan kielessä termillä *hakning*, englanniksi muun muassa *tricot ecossais* tai *Afgan stitch.*[77]

Kuva 46. Kahdenistuttavan keinutuolinmaton siniset osuudet on koukuttu ja ruskean vihreät raidat on virkattu. TMK 16492:10. Kuvat: Suvi Kettula.

Koukkuaminen on kehittynyt virkkauksen rinnalla ja on virkkausta tutkineen tanskalaisen Lis Paludanin mukaan ollut käytössä Euroopassa ja Yhdysvalloissa aikaisintaan 1800-luvun puolivälissä. Ruotsissa ilmestyi virkkauksesta ensimmäinen ohjekirja vuonna 1844 ja Tanskassa vuonna 1847.[78] Vanhin tunnettu kirjallinen esitys koukkuamisesta on todennäköisesti New Yorkissa vuonna 1859 julkaistu The Lady´s Manual of Fancy Work.[79]

Suomenkielinen sana koukkuaminen kuvaa hyvin tekniikkaa. Ensin virkataan halutun mittainen ketju ja tämän jälkeen edetään koukkuamalla eli poimimalla kunkin silmukan läpi lanka pitkälle koukulle. Nämä silmukat päästetään seuraavalla kerroksella virkkaamalla lanka ”takaperin” aina kahden silmukan läpi. Koukkuamiskoukun toisessa päässä on koukku ja toisessa nuppi, joka estää silmukoita putoamasta koukulta. Toisiinsa ruuvattavat pitkät koukut ovat olleet käteviä erityisesti 1800-luvulla suuria pintoja, kuten peitteitä koukuttaessa.[80] Nykyisin tähän tarkoitukseen on saatavilla myös kaapelilla varustettuja koukkuja[81].

Espoolaisen Vanttilan kylän Bensulsin talosta on säilynyt 1800-luvun lopulta perheen kaksi komeata koukuttua keinutuolinmattoa. Molempien mattojen keskiosat on koukuttu villalangoin, toisen mustalla ja toisen harmaalla (kuvat 47–48). Pintaa voidaan luonnehtia koukkuamisen perusmalliksi, missä pintaan muodostuu sopiva säännöllinen pohja pistokirjonnalle. Harmaan maton keskialaa on elävöitetty ristipistoin kirjotulla kukkaköynnöksellä.

Kuva 47. Interiööri talviasuisesta kievarihuoneesta Talomuseo Glimsissä. Esillä ovat Espoon Vanttilassa Bensulsin talossa koukutut ja virkatut keinutuolinmatto ja sängynpeite. EKM 3555:73–74. Kuvat: Suvi Kettula.

Mustassa matossa keskusalaa puolestaan koristaa geometrinen vinoneliömalli. Molempien mattojen pitkiin reunoihin on virkattu neljällä eri värillä raitaryhmä. Mustassa matossa reunaraidat muodostuvat pylväillä virkatuista kaa-

rista ja harmaassa on käytetty kiinteitä silmukoita ja pylväitä. Kummankin maton reunassa jokainen virkkauskerros on aloitettu aina samasta päädystä työtä kääntämättä. Molempien mattojen päissä on näyttävät hapsut.

Kuva 48. Toinen Bensulsin talon keinutuolinmatoista. Koukutun keskusosan päällä on ristipistokirjonta. Reunat on virkattu. Päädyissä on komeat kierrehapsut. EKM 3555:74 Kuvat: Laura Kannasmaa, Espoon kaupunginmuseo.

Maamme koukkuamistöistä löytyy varhaisia kirjallisia mainintoja vuoden 1879 oululaisessa sanomalehdessä, missä Ina ja Aina Ramberg vastaanottivat *krokning*-tekniikalla tehtyjen töiden työtarjouksia[82]. Myös Helsingissä ilmoitettiin sanomalehdessä vuonna 1881 Fabianinkadulla otettavan vastaan kaikenlaisia virkkaustöitä ja keinutuolinmattojen koukkuamista[83]. Helsingin valtakunnallisessa käsityönäyttelyissä vuonna 1885 oli muiden käsityötekniikoiden ohella myös koukkuamalla valmistettuja töitä[84].

6 KUDOTTUJA MATTOJA KOTITARPEIKSI JA MYYNTIIN

Ryijysolmuin nukitettua pintaa

Ryijytekniikalla on maassamme valmistettu muun muassa vuode- ja rekipeitteitä, sohvatyynyjä, penkkiryijyjä ja myös keinutuolinmattoja. Lähes koko suomalaisen keinutuolin käyttöhistorian ajalta on olemassa esimerkkejä ryijytekniikalla kangaspuilla kudotuista tuolinpeitteistä. Osa uudemmista eli 1920–1930-luvun ryijynukallisista sisustustekstiileistä saattavat olla myös valmiille pohjakankaalle ommeltuja[85].

Varhaisten nukattujen keinutuolinmattojen kuviointitapa ja väritys ovat seurailleet ryijymallien kuviointitapaa. Keinutuolinmatoissa näkyvät, samoin kuin niin sanotuissa ruusuryijyissä, ruutupapereille tehtyjen kirjontamallien tutut tummapohjaiset kukka-aiheet. Kuvan 49 matossa on kaksi solmua senttimetrillä ja nukkavälit ovat vain 0,3 cm. Nukka on istuinalustaksi napakka nukan ollessa noin 1 cm pituista. Loimilangat ovat pellavaa.[86] Valmiiksi väritettyjä kirjontamalleja oli helppo toistaa ryijynukituksessa. Yksi ruutu vastasi joko yhtä tai kahta nukkasolmua.[87]

Kuva 49. Helsingissä ja Porissa käytetyn värikylläisen maton nukan väreillä on huolellisesti tuotu esille ruusukuvioiden valot ja varjot. Työn pituus on 179 cm ja leveys 49 cm ja se on valmistettu todennäköisesti 1800-luvun loppupuolella. SM 188277:1. Kuvat: Suvi Kettula.

Ruusuryijyjen kulta-aika ajoittuu 1870–1890-luvuille eli suunnilleen samoihin aikoihin kuin vastaava ruusuinnostus kirjonnan alueella. Ruusuryijyjen on ajoittain nähty edustavan kansanomaisen ryijynkudonnan rappiota[88]. Toi-

saalta niiden on myös katsottu liittyvän viimeisiin kansanomaisen ryijynkudonnan hiipuviin kukoistuskausiin. Uudet ostovärit toistivat ruutumallien aiheet kirkkaan rehevinä[89].

Ahvenanmaalta taltioidussa esimerkissä (kuva 50) on otettu uusiokäyttöön vanhan ruusuryijyn reunaosat, sillä molemmin puolin nukatun kapean keinutuolinmaton keskellä on ommeltu sauma. Alkuperäinen ryijy on mahdollisesti ollut keskikohdaltaan kulunut, mutta sivuja on vielä voinut hyödyntää tuolinpehmikkeenä.[90] Ahvenanmaalla saatettiin valmistaa molemmin puolin nukitettuja ruusuryijyjä vielä 1800-luvun lopullakin.[91]

Kuva 50. Ahvenanmaalla käytetyssä keinutuolinmatossa on ommeltu yhteen ryijyn reunapalat. Näin syntyi uusi sisustustekstiili. AM K5910. Kuva: Ahvenanmaan museo.

Toisinaan keinutuolinmaton nukkasolmut on solmittu vaakasuuntaisesti, jolloin maton pituus vastaa loimen leveyttä. Näin säästyttiin uuden loimileveyden käyttöönotolta (kuva 51).[92] Kuvan ylempi matto on tallennettu Jämsästä. Nukan pituus on keinutuolinmatolle melko pitkä eli 3 cm. Työn pituus on 140 cm, mikä on todennäköisesti ollut kangaspuissa aikaisemmin kudottavan ryijyn leveys. Kuvassa alempana oleva työ on alkuaan ollut melko tiivisnukkainen eli 2 solmua/cm. Keskialaa värittää ruutumalleista tuttu kukka-aihe.

Kuva 51. Kaksi poikittaisesti nukattua keinutuolinmattoa, joissa pituus muodostuu loimen leveyden mukaan. TMHM 1308:1 ja TM 4093:1. Kuvat: Suvi Kettula.

Elimäellä tehdyssä perintötäkkitutkimuksessa kartoitettiin 1940-luvun ja tätä varhaisemman ajan kotitekoisia tekstiilejä. Alue sijaitsee Hämeen ja Karjalan raja-alueilla, mihin vaikutteet ovat levinneet myös Uudeltamaalta. Talojen varastoista tai käytöstä löytyi yhteensä 16 nukittamalla kuvioitua tuolinmattoa[93]. Työt oli tehty 1920–1930-luvuilla ja nukitus oli pääosin lyhyttä eli niin sanottua pystynukkaa. Osoituksena sisustuksen kokonaissuunnittelusta yhdessä talossa oli valmistettu tuolinmatonkuvioihin sopiva kukkaköynnösaiheinen pellinnyörinsuojus. Nukattuja tuolinmattoja käytettiin Elimäellä, kuten varmasti yleisestikin Suomessa, pääasiallisesti talvisaikaan.[94]

Joskus itse valmistetut ryijyt ja keinutuolinmatot seurasivat kotiseudun vaihtuessa mukana muuttokuormissa. Esimerkiksi Könösen perheen ryijy ja keinutuolinmato otettiin mukaan entisestä Suomen Karjalasta Haapovaarasta evakkokuormassa ensin Kontiolahdelle ja sieltä Helsinkiin ja myöhemmin Espooseen. Kuvassa 52 kutoja eli morsiamen äiti Hanna Könönen istuu morsiamen vieressä. Kuvan taustalla on Laila Karttusen suunnittelema Haapovaarassa kudottu ryijy ja oikealla keinutuolissa ryijymatto. Ryijy ja keinutuolinmatto ovat nykyisin ehtineet periytyä jo seuraavalle sukupolvelle.[95]

Kuva 52. Karjalassa Haapovaarassa vuonna 1932 kudotun ryijyn ja keinutuolinmaton evakkomatkan välietappi oli Kontiolahdella, missä vuonna 1954 hääkuvan taustalla on ryijy ja keinutuolissa siihen kuuluva matto oikealla. Hääkuva yksityisomistuksessa. Esinekuva: Suvi Kettula.

Edellä mainitun ryijyn suunnittelijaksi haastateltava mainitsi Laila Karttusen. Entisen Wetterhoffin Kotiteollisopettajaopiston arkistoon[96] kuuluu 110 keinutuolinmattoluonnosta tai työpiirrosta, joista tekstiilitaiteilija Laila Karttunen (1895–1981) on suunnitellut lähes puolet eli 48 kappaletta. Näistä 29 kappaletta oli tarkoitettu kudottaviksi ryijytekniikalla.[97] Karttusen Wetter-

hoffin keinutuolinmatot ajoittuvat 1920-luvun puolivälistä 1930-luvun alkuun sekä 1940-luvulle. Kansanomaiset polveilevat ja tyylitellyt kuviomallit toistuvat Karttusen töissä erityisesti 1920–1930-luvuilla (kuva 53–54).

Kuva 53. Laila Karttusen ryijytekniikalla kudottaviksi tarkoitettuja keinutuolinmattosuunnitelmia vuodelta 1925. Vasemmalta oikealle Aaltoviiva, Albertiina ja Kuusenkäpy. SKM FWSM10:53, SKM FWSM 10:51 ja SKM FWSM10:67. Kuvat: Suomen käsityön museo.

Seuraavien vuosikymmenien aikana esittävät aiheet väistyivät Karttusen töistä ja 1940-luvun lopulla keinutuolinmattosuunnitelmia täplittivät pelkistetyt ruutu- ja ristiaiheet (kuva 54).

Kuva 54. Laila Karttusen kolme vuoden 1949 keinutuolinmattoluonnosta. Vasemmalta oikealle Saippuakupla, Särkynyt unelma ja Pihaorvokki. SKM FWSM 23:240, SKM FWSM 23:239 ja SKM FWSM 23:242. Kuvat: Suomen käsityön museo.

Laila Karttunen oli Wetterhoffilla opettajana vuosina 1922–1930, jonka jälkeen hän perusti Helsinkiin oman piirustus- ja mallitoimiston vuonna 1930. Hän otti samanaikaisesti vastaan SKY:lle avautuneen kutomon johtajan paikan ja lyhennetyn työpäivän avulla Karttunen saattoi työskennellä sekä omassa toimistossaan että SKY:ssä. Karttusen oman toimiston kodintekstiilimallistot levisivät erityisesti pohjanmaalaisten pienkutomoiden välityksel-

lä.[98] Hänet palkittiin useissa Suomen Käsityön Ystävien järjestämissä kilpailuissa. Karttunen suunnitteli 1930-luvulla myös teollisesti valmistettavia mattomalleja järvenpääläiselle Oy Plyysi ja Matto Ab:lle.[99]

Kuva 55. Myynti-ilmoitus Neoviuksen Neulo ja virkkaa-lehdessä vuonna 1931. Keskellä. A.W. Raition suunnittelema keinutuolinmatto Suokukkia.

Kuvassa 56 on porilaisen kutojan toteuttamana Axel Wilhelm Raition (1893–1957) suunnittelema keinutuolinmatto Suokukkia (kuva 55 keskellä). Toteutuneessa ryijyssä on yhdeksän solmua viiden cm pituudella ja jokaisessa solmussa on kolme lankaa. Työ on painavahko ja on vaatinut usean kiinnitysnauhaparin pysyäkseen paikoillaan.[100]

Insinööri Raitio aloitti työnsä Oy Neoviuksella vuonna 1926. Hän toimi mm. yrityksen lanka- ja koneosaston johtajana. Työssä näkyy hyvin 1920- ja 1930-luvuilla töissä toistuvat kulmikkaat ja tyylitellyt aiheet. [101]

Neoviukselta oli mattosuunnitelmien lisäksi mahdollista hankkia myös neulekoneita[102]. Neovius ymmärsi jo yrityksen alkuvuosista lähtien lehtimainosten merkittävyyden tuotteiden markkinoinnissa[103]. Vain niillä, jotka olivat hankkineet langat Osakeyhtiö Neoviukselta, oli käyttöoikeus yrityksen malleihin (kuva 55)[104].

Kuva 56. A.W. Raition suunnitelman pohjalta ryijytekniikalla kudottu Suokukkia. Työ on kudottu Porissa 1920-30-lukujen vaihteessa. Tukeva matto saatiin pysymään paikoillaan seitsemän nauhaparin avulla. SM 19966:105. Kuva.

Täkänäkutojien taidonnäytteitä

Kirjovirkattujen keinutuolinmattojen köynnösmäiset aiheet muistuttavat jossain määrit 1800-luvun täkänöiden eli lastakudosten (myös *tupulatäkki*, tai *tuplatäkki*) reunuskoristeita. Kyseisistä täkänöistä käytetäänkin nimitystä köynnöstäkänät[105]. Täkänät ovat ontelosidoksia, jossa langat muodostavat kaksi toisiaan risteävää eriväristä palttinasidoksista kudosta. Värien vaihdellessa eriväristen lankojen väliin muodostuu onteloita. Tällöin oikean puolen pohjaväri näkyy nurjan puolen kuvioissa ja päinvastoin.

Vaikka suomalaisen täkänän historia ulottuu jo keskiajalle ja lähinnä kirkolliseen käyttöön, olivat 1800-luvun täkänät nimenomaan talonpoikaisväestön käytössä ja kuuluivat tyttärien myötäjäisarkkuihin. Täkänöitä osattiin kutoa erityisesti Etelä-Pohjanmaalla, Tampereen ympäristössä Keski-Suomessa sekä 1800-luvun loppupuolella myös Savon ja Karjalan alueilla. Täkänöitä käytettiin lähinnä vuoteen peitteinä, rekipeitteinä, pöytäliinoina ja myöhemmin seinätekstiileinä.[106] Kansanomaisia täkänämalleja on käytetty myös keinutuolinmattoja valmistettaessa.[107] Sen sijaan 1900-luvun alkupuolelta on kokoelmissa säilynyt vähän täkänätekniikalla kudottuja keinutuolinmattoja (kuva 57). Täkänät olivat tuolloin joko villaisia, puuvillaisia tai kokonaan pellavalangoista kudottuja. Täkänän moderni graafinen kuviointi ja pitkänomainen muoto sopivat erityisesti 1950- ja 1960-lukujen linjakkaaseen sisustukseen. Tuolloin lahtelaisen Vuorelma Oy:n sisutustekstiileihin kuului runsaasti täkänöitä. Niitä markkinoitiin aktiivisesti myös ulkomaille. Tekstiilitaiteilijoiden kuten Maija Kolsi-Mäkelän, Heli Vuori-Soinin, Kaija Mustakallio-Suomisen ja Mirjami Marttilan suunnittelemia täkänöitä käytettiin seinätekstiileinä, tyynynpäällisinä, pöytäliinoina ja keinutuolinmattoina.[108] Myös Suomen Käsityön Ystävistä oli mahdollista tilata kotiin tekstiilitaiteilijan keinutuolinmattosuunnitelma. Tällaisia olivat esimerkiksi Kirsti Ilvessalon 1940-luvun Harkkoraita ja Hilkka Vuorisen vuonna 1958 suunnittelema Luokkaretki.[109]

Kuva 57. Lappeenrannan museoiden kokoelmissa olevaa täkänä on vuodelta 1929. Loimen tiheys on 8 lankaa / cm ja kuteen 10 lankaa / cm. FLRM KTMKTEE893:1. Kuva: Lappeenrannan museo.

Vakoraanusidokselliset keinutuolinmatot

Vakoraanusidokselliset ja kuviokuteelliset keinutuolinmatot näyttävät olleen suosittuja maassamme erityisesti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Vakoraanutekniikalla on kudottu kansanomaisia pöytäliinoja, vällyjen päällisiä ja muita peitteitä Suomessa lähinnä 1800-luvun alusta lähtien. Tekstiilit ovat

kuvioituja peitteitä, joiden pohjapalttinakudokseen on käytetty puuvilla- tai pellavalankaa ja kuviokuteeksi on pujotettu pohjaan sitoutuvaa villalankaa.[110]

Lapuan emäntäkoulussa kudotussa kudekuviollisessa keinutuolinmatossa (kuva 58) on keskiviivan suhteen tyylitelty luontoaihe. Tekijä, Elviira Matilainen os. Vilhula osti langat Lapualta. Ohjaajana toimi koulun kudonnan opettaja Ester Pelto.[111] Kuvio-osuus keskittyy keinutuolin selkänojan kohdalle, kuten usein 1900-luvun alkuvuosikymmenien matoissa.

Kuva 58. Kudekuviollinen keinutuolinmatto on kudottu vuonna 1921 Lapualla. Pohjakude on puuvillaa ja kuviokude villaa. Pituus 175 cm ja leveys 43 cm. SKM414/005. Kuvat: Suvi Kettula.

Kuvassa 59 on valmistettu hieman samankaltaisella sommittelulla keinutuolipitäjä Nakkilassa keinutuolinmatto, jossa on puuvillavanulla pehmustettu vuoriosa ja villalangoilla kuvioitu pinta. Tekstiili on kulunut käytössä ja sitä on ahkerasti korjailtu.

Kuva 59. Kuviokuteellinen vakoraanu Nakkilan Viikarista 1900-luvun alusta. SM 21220:57. Kuvat: Suvi Kettula.

Maria Scwarzbergin keinutuolinmattosuunnitelma Kutomamalleja-salkussa vuodelta 1912 oli tarkoitettu toteutettavaksi ryijynä tiheällä nukituksella.[112] Kyseinen malli on kuitenkin kuvassa 60 kudottu alkuperäistä mallia tyylitellen vakoraanutekniikalla.

Kuva 60. Vasemmalla oleva Maria Schwarzbergin keinutuolinmatto on tarkoitettu toteutettavaksi ryijynukkien avulla. Oikealla saman suunnitelma kudottuna vakoraanutekniikalla. TM 68960 Kuva: Suvi Kettula.

Erityisesti kuvakudoksistaan tunnettu tekstiilitaiteilija Eva Anttila (1894–1993) tarttui kriittisin sanankääntein 1920-luvulla yltynyttä pujotusraanuinnokkuutta vastaan. Anttila tarkoittanee pujotusraanulla poimintalastan avulla kuvioitua tekstiiliä[113]. Hän kirjoittaa Käsiteollisuuslehdessä vuonna 1924 seuraavasti.

> ”Mallien kysyntä raanuihin on vilkas, sillä jokainen pujotusraanu tarvitsee tietenkin oman mallinsa, ja usein tässä mallihädässä turvaudutaan mihin kiekuranhahmoon hyvänsä, mikä vain saatavilla on muotilehdissä, mallikirjoissa y.m. suurentaen ja muovaillen niitä tarpeen mukaan. Tästä on tietenkin tuloksena tavaton makuturmelus ja käsitteiden sekasotku, joka on verrattavissa taantumukseen ompelutöiden alalla. Tämmöinen pujotusraanu kirkuvine väreineen, joita kankea tekniikka ei suinkaan paranna, näkyvälle paikalle seinälle ripustettuna, on irvikuva.”[114]

Anttila kuitenkin kehuu samassa kirjoituksessa niin sanottuja pohjalaisia raanuja, joissa hänen mukaansa yhdistyy ”jalo ankaruus ja teknillinen kekseliäisyys kauniiksi sopusoinnuiksi.”[115]

Loimiripsi ja Helmi Vuorelma Oy

Orimattilalaisen talon taitava ja yritteliäs tytär Helmi Siviä Kummila, myöh. Vuorelma (1886–1948), meni Hämeenlinnaan Fredrika Wetterhoffin työkouluun kudontalinjalle ja valmistui vuonna 1909 kudonnan opettajaksi. Nuorelle vastavalmistuneelle opettajalle ei kesän alkaessa löytynyt opetustyötä, joten Helmi Kummila alkoi suunnitella ja kutoa kotonaan loimiripsisidoksellisia keinutuolinmattoja (kuva 61) myyntiin. Samalla tekniikalla oli jo aikaisemminkin valmistettu maassamme kansanomaisia keinutuolinmattoja.[116]

Kuva 61. Helmi Vuorelma (o.s. Kummila) ja loimiripsisidoksellinen keinutuolinmatto, joka oli ensimmäinen yrityksen tuotteista. Matto on 1910–1930-luvulta ja Vuorelma OY:n valmistama. SKM 345/717. Henkilökuva: yksityisomistuksessa. Esinekuva: Suvi Kettula.

Kummila perusti kutomon Hollolaan Lahden lähelle. Keinutuolimattojen materiaaleina käytettiin kuteena puuvillaa ja loimena hyvälaatuista villaa. Loimiripsisidoksellisessa matossa villaloimi peittää kokonaan kuteen. Vain maton reunassa saattaa kude hieman näkyä kääntyessään viriöstä toiseen. Maton keskelle muodostuu kuviosommitelma maton pituussuuntaan ja tämän molemmin puolin symmetrisesti polveilevat raitaryhmät. Kummilan matot oli suunniteltu koristamaan maaseudun suurten talojen saleja.[117]

Helmi Kummila työllisti myös maaseudun tyttäriä ja emäntiä eli niin sanottuja ”ulkokutojia” opettaen heidät kutomaan. Kutomo oli tunnettu erinomaisesta työstään ja laajentuneena se siirrettiin vuonna 1928 Lahteen. Myynti sujui jälleenmyyjien avulla esimerkiksi toreilla.[118]

Avioituessaan Evert Vuorelman kanssa Helmillä oli jo toimiva yritys.[119] Myös tekstiilitaiteilijat, kuten Maija Kolsi-Mäkelä, Maija-Liisa Forss-Heinonen sekä

Marja Manninen, tekivät töitä Vuorelmalle. Yrityksessä kudottiin muun muassa erilaisia kansallispukukankaita, raanuja, verhoja, täkänöitä ja ryijyjä sekä ommeltiin kansallispukuja ja lahjatavaroita. Omasta värjäämöstä saatiin haluttu lankakirjo. Sisustustekstiilejä esiteltiin englanninkielisin mainoslehtisin ja tuotteet levisivät myös ulkomaille.[120]

Helmi Vuorelman yrityksen yli sadan vuoden historia oli lähellä loppua vuoden 2014 julkistettuun konkurssiin. Pelastajaksi tuli kuitenkin helsinkiläinen Kari Kuronen, joka sopi jatkosta Vuorelma-yhtiön uuden perustettavan yhtiön, Suomen Perinnetekstiilit Oy:n nimissä.[121]

Kuva 62. Loimiripsisidoksellinen keinutuolinmatto on ollut maassamme suosittu ja variaatioita on useita. Vasen TTM 48349, oikea EKM 3293:3. Kuvat: Suvi Kettula.

Vuorelman valmistama loimiripsisidoksellinen mattomalli (Kuva 62) on levinnyt maassamme laajalle ja niitä on useiden museoiden kokoelmissa.[122] Erilaisia variaatioita loimiripsisidoksellisesta keinutuolinmatosta myydään edelleen toritapahtumissa ja käytettyinä antiikkimessuilla, kirpputoreilla ja kierrätyskeskuksissa.

Sompin kutomon helmikudonta

Kansallismuseon kokoelmiin kuuluu toistakymmentä etelä-pohjalaisen Sompin kutomon, lähinnä 1930–1940-luvulla valmistamia, keinutuolinmattoja (kuva 63). Seudulle vuonna 1886 rakennettu rautatie helpotti kunnan taloudellista kehitystä ja kotiteollisuustuotteina valmistetut puukot ja kudonnaiset levisivät eri puolelle Suomea. Kauhavalainen Sompin kutomo valmisti sisustustekstiilejä myyntiin ns. Iso-Sompin talossa. Tuotantoon kuuluivat muun muassa sängynpeitteet, ikkunaverhot, pöytäliinat, seinätekstiilit, keinutuolinmatot ja erityisesti 1950-luvulla karvalankamatot. Osa tuotteista teetätettiin Sompin kutomon langoista Kauhavan seudun muissa taloissa.[123] Tekstiilit myytiin osin vähittäismyyjien avulla ja osan yrityksen omistaja Vilho Iso-Somppi kauppasi markkinoilla. Kutomo lopetti toimintansa 1950-luvun lopussa.[124]

Kuva 63. Sompin kutomon keinutuolinmatoissa kudekuviot nousevat helmimäisinä ja pohjasidoksen väristä poiketen hyvin taustastaan. FKMK11686:52. Kuva Kansallismuseo.

Kansallismuseon Sompin kutomosta talteen otetuista 15 keinutuolinmatosta 12 on kuvioitu helmikudonnalla. Kudonnassa kudelankaa kierretään kuviokohdilla lenkiksi apukepin ympärille, jolloin kankaan pintaan muodostuu kepin poistamisen jälkeen koholla olevaa, halutun kuviomallin mukaista, helmimäistä pintaa. Matot ovat kokonaan villaa pohjasidoksen ollessa palttinaa. Kansallismuseoon talletetuissa keinutuolinmatoissa on kaksi erilaista kuvioaihetta. Molemmissa on tyyliteltyjä köynnösmäisesti kasvavia kasvikiehkuroita. Kokoelmaan kuuluu myös kaksi edellisistä poikkeavaa ruskearaidallista villaista keinutuolinmattoa, jotka ovat väritykseltään ja kuvioinniltaan 1930- ja 1940-lukujen suosittujen seinälle kiinnitettäviä hetekavuoteiden taustakankaiden kaltaisia.[125]

Kauhavalaiset keinutuolinmatot oli sotien välisenä aikana yleensä tehty kampavillaloimeen ja niissä oli paksuhko puuvillakude. Pehmustettuihin nojatuoleihin kelpasi ohuempikin kudonnainen.[126]

7 PINTA PEHMEÄKSI TUFTAAMALLA JA PLUSHWORK-TEKNIIKALLA

Kuvioitua nukkapintaa saatiin aikaiseksi ryijynukan lisäksi *tuftaamalla* (engl. *needle punch tai punch hook, Russian punch needle work*). Tekniikalla on kuvioitu sisustustekstiilejä, lähinnä mattoja tai seinätekstiilejä. Tuftauksessa käytetään ns. tuftaus- eli ryijyneulaa, jossa on puisella tai metallisella tukivarrella varustettu ontto neula ja joissain malleissa mekanismi nukan pituuden säätämiseksi. Tuftauksessa työstettävä kangas pingotetaan kehykseen. Kankaan nurjalle puolelle piirretyn kuviomallin mukaisesti pistellään ryijyneulaan pujotettua lankaa tiiviisti kankaan läpi, jolloin oikealle puolella

muodostuu tiivis lenkkipinta. Nurjalla olevat lankojen pohjukat voidaan käsitellä liima-aineella purkautumisen estämiseksi.[127] Tiheästi tuftattu pinta on paksuhkona ja pehmeänä sopivaa keinutuolinmaton kuviointiin.

Tuftauksessa käytettäviä ryijyneuloja ja ryijykonetta on myyty Suomessa jo vuonna 1907, jolloin sanomalehdissä mainostettiin kolmea kokoa olevia ryijyneuloja ja telinettä lankakerän pidikkeen ja lattialla seisovan kangaskehikon kera (kuva 64). Laitteen kehuttiin olevan pieni ja käytännöllinen ja suomalainen keksintö. Se soveltui suositusten mukaan ”kalustonpäällisien, seinä- ja lattia- ja keinutuolinmatojen y.m”. valmistamiseen.

— Huomattawa keksintö. Uuden käytännöllisen ryijykoneen on täällä keksinyt asioitsija M. Oinonen. Kone on rakenteeltaan perin yksinkertainen. Kaksiteräinen warressa olewa neula, joista lanka juoksee toisen neulan kautta. Kanawakangas pingoitetaan erityiselle telineelle ja kun neulalla pistelee, syntyy ryijykangasta kuin itsestään. Pienellä harjaantumisella jo woi saawuttaa melkoisen kätewyyden.

Hra Oinonen walmistaa itse koneet kotimaisista ainekksista, jotta niiden kestäwyydestä on täydet takeet. Koneelle on hankittu patentti sekä Suomessa että Wenäjällä ja on sen hinta ainoastaan 4 mrk. kpl. Huolimatta siitä, ettei keksinnöstä wielä ole julkisuudessa ilmotettu, on keksiiälle saapunut useampia sato- ja tilauksia.

Käsityönharrastajat

Huomatkaa!

Arvoisalle yleisölle suositetaan ryijykonetta, jolla on suomalainen patentti. Sillä voidaan valmistaa kalustonpäällisiä, lattia-, seinä- ja keinutuolinmattoja y. m., y. m. Kone on hyvin pieni ja huokea, mutta käytännöllinen. Sen hinta on ainoastaan 4 mk. ilman telinettä. Koneen mukana seuraa käyttöohje.

Suosikaa suomalaista teollisuutta!

Päävarasto on M. OINOSELLA

Postiosote: TAMPERE. Puhelin 622.

Asiamies Heinolassa: A. G. Väänänen.

Lahdessa: G. Fagerholm.

Jaalassa: A. Murtola.

Kuva 64. Vasemmalla ilmoitus uudesta ryijykone-keksinnöstä Tampereen sanomissa vuonna 1907 sekä kuvallinen myynti-ilmoitus ryijyneulan käytöstä saman vuoden Heinolan Sanomissa. TS 16.6.1907 ja HS 1.8.1907.

Myös jyväskyläläisen kellosepän hintaluettelossa on piirroskuva naisesta tuftaustyönsä ääressä. Luettelon mukaan neuloja on saatavilla kolmea eri vahvuutta. Ryijyneula maksoi 4 mk ja teline 12 mk.[128]

Turun museokeskuksen kokoelmissa on ryijyneulalla valmistettu tuolissa tai keinutuolissa käytetty kokonaan tuftattu peite (kuva 65). Nurjalla puolella on säilynyt jonkin verran kiinnitysliisteriä. Nukan lenkkejä ei ole leikattu auki.

Kuva 65. Ryijyneulalla tuftattu keinutuolinmatto Kuralan kylämäessä. Työ on todennäköisesti 1920–1950-luvulta. Alhaalla oikealla on esillä työn nurja puoli. TMK op.1851:24. Kuva: Suvi Kettula.

Tuftaukseen tarkoitettuja ryijyneuloja on myyty 1930–1950-luvulla myös pienessä pahvipakkauksessa tuotemerkillä *"Etevä"* tai "Koristaja". Pakkauksessa oli käyttöohje ja luettelo tilattavista käsityömalleista ja niiden hinnoista. Neulalla voitiin ohjeiden mukaan valmistaa "keinutuolinmatot, kahvipannunmyssyt, sohvatyynyt, seinäkopeliinit sekä isommat ja pienemmät ryijyt". Mallit oli piirretty kankaalle ja värit oli numeroitu. Lankamallit kuuluivat lähetykseen.[129]

Nukattua pintaa on keinutuoleihin valmistettu myös erikoisella *plusworktekniikalla*. Tekniikkaa ovat käyttäneet Yhdysvalloissa erityisesti mannoniitit ja amish-lahkoon kuuluvat kuvioidessaan peitteitä ja koristetyynyjä. Tekniikasta käytetään nimityksiä *amish plushwork* ja *mannonite plushwork*.[130]. Plushwork-kirjonnassa, jota voitaisiin kutsua nimellä plyysikirjonta tai nukkakirjonta, käytetään apuna kankaan päälle asetettavaa metallista tai pahvista mallinetta (saks. *Stickschablone*, kuva 66.). Mallineen yli ommellaan kankaaseen tiiviisti erivärisin langoin paksuhko pinta, joka leikataan auki. Malline poistetaan ja avautuneet langat leikataan muotoillen. Mallineiden avulla aikaansaadaan monenlaisia muotoja. Yleisimpiä ovat tähtimäiset moniväriset kukkakuviot. Samanlaisia tuuheita plushwork-tekniikalla ommeltuja pintako-

risteita on maassamme ommeltu myös pellinnaruihin, peitteisiin ja pannumyssyihin.[131]

Kuva 66. Kaksi plushwork-tekniikalla nukattua keinutuolinmattoa. Vasen FLRM WMWE244:1. Valokuva Lappeenrannan museo. Oikealla SKM 1852:4, josta detalji ja metallimalline EKM 3501:1. Kuvat: Suvi Kettula.

Kuvassa 66 (keskimmäinen matto) on Mouhijärvellä vuonna 1940-luvulla valmistettu keinutuolinmatto. Sen on ommellut Yhdysvalloista kotiinsa vierailemaan tullut Onerva Korhonen, joka opetti tekniikan kotiseudun käsityöntekijöille.[132] Matto on tummanruskeaa villakangasta. Kukkien nyt jo haalistuneet terälehdet on nukitettu alun perin oranssilla ja kirkkaanpunaisella, varsien lehdet puolestaan vihreällä villalangalla. Kukkien väliset varret on kirjottu varsipistoin. Reunaan on ommeltu kierretty villalankanyöri.

Kuvan 66 vasemmassa reunassa on Viipurin maalaiskunnasta säilynyt Taimi Nousiaisen 1930-luvun tummanvihreälle verkakankaalle samalla tekniikalla kirjottu keinutuolinmatto.[133]

8 YHTEISÖLLISTÄ KÄSITYÖTÄ, VARAINKERUUTA JA PALKINTOJA

Ompeluseurojen, toiselta nimeltään neulomayhdistysten järjestämillä myyjäisillä kartutettiin monien yhteisöjen ja seurojen rahavaroja, oli kyse sitten uskonnollisista yhteisöistä, köyhien avustamisesta, poliittisesta toiminnasta tai naisasialiikkeestä. Keinutuolinmatot olivat muiden käsitöiden ohella palkintoina, myytävinä tuotteina tai palkittuina työnäytteinä.

Uskonnollisten yhteisöjen Kotilähetys- ja Sanansaattaja-lehdessä ilmoitettiin joidenkin ompeluseurojen yhteisöilleen lahjoittamat myyntitulot. Esimerkiksi vuonna 1879 kolme ompeluseuraa lahjoitti kukin 100 markkaa yhteisölleen uuden ”huoneen” rakentamiseksi. Saman ilmoituksen muut lahjoitukset vaihtelivat rakennusmestari Otto Margelinin 1200 markasta puuseppä Nylundin 2 markan lahjoitukseen.[134]

Aivan pienistä ompelutyömääristä ei evankelisten yhteisöjen seuroissa ollut kysymys. Kiikan vuonna 1887 ”pakanatyön hyväksi” perustettuun ompeluseuraan kuului perustamisvuonna 43 jäsentä. Vuonna 1907 seuran 20-vuotista taivalta juhlittaessa tehtiin selkoa seuran toiminta-ajan tuotteliaisuudesta.

> ”Seuran ompelukokouksissa on valmistettu 700 paitaa, 660 paria sukkia, 660 paria alushousuja, noin 2000 esiliinaa, useita tarjotin- ja pöytäliinoja, tikkureita, willapaitoja, kaulahuiveja, keinutuolinmattoja, lastenvaatteita, joku tuhat metriä pitkiä y.m.y.m. Näistä töistä on puhtaana jäännöksenä pakanalähetykselle tullut 2,765 m sekä 36 paitaa, 7 paria sukkia ja 4 waatekangasta.”[135]

Lähetysaatteen elvyttäminen ja jakaminen sekä ”kotihartauden” ja kristillisen elämän korostaminen nähtiin rahankeruuta arvostettavampana tavoitteena. Siitäkin huolimatta samassa lehdessä kerrottiin vielä Saarijärjen seuran koonneen huutokauppaamillaan käsitöillä lähetystyön hyväksi 55 markkaa ja 5 penniä.[136]

Ompeluseurat keräsivät varoja myös vähävaraisten kansakoululasten vaatettamiseen. Oppivelvollisuutta ei vielä 1800-luvun lopussa ollut, mutta kansakoulu oli jo monilla paikkakunnilla ja lapset tuli vaatettaa opintielle. Jopa 75 ompeluseuraa ilmoitti 1800-luvun lopulla päämääräkseen ”köyhien kansakoululasten” vaatettamisen. Arpajaiset ja erilaiset ohjelmalliset illanvietot kuten ”teeiltamat” olivat yleinen varainkeruutapa.[137]

Erilaiset työväenyhdistykset keräsivät toimintansa tukemiseksi varoja arpajaisten avulla. Arpajaisista ilmoitettiin esimerkiksi paikallis- ja työväenlehdissä. Arpajaisvoitoiksi oli valmistettu hyvin usein käsitöitä. Järvensivun työväenyhdistyksen arpajaisiltamien 25 pennin arpavoittoina oli sosiaalidemokraattisen Kansan Lehden ilmoituksessa

> ”…runsas varasto puleeratuita huonekaluja, kuten piironki, sänky, pesukaappi, pöytiä, keinutuoli, rekulaattorikello, kallisarvoisia pöytälamppuja, tuolia y.m.y.m. Erityistä huomiota herättäviä ompeluseuran käsitöitä, kuten pöytäliinoja, keinutuolinmattoja, puseroita y.m.y.m. arvokasta ompeluseuran työtä.”[138]

Keinutuolinmatot mainittiin monien sanomalehtien arpajaisilmoitusten voittoina vielä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkuvuosina.[139]

Maatalousnäyttelyissä, maanviljelyskokouksissa ja muissa seurojen yhteisissä tilaisuuksissa järjestettiin usein käsityönäyttelyitä, joissa jaettiin käsitöistä rahapalkintoja ja kunniamainintoja. Palkittujen nimet ja palkintosummat ilmoitettiin joskus myös sanomalehdissä. Esimerkiksi Pellervo-lehden mukaan emäntä Mäkeläinen sai vuonna 1882 Pieksämäellä maanviljelyskokouksen yhteydessä järjestetyssä käsityönäyttelyssä keinutuolinmatostaan kuuden markan palkinnon. Palkintojen suuruus Pieksämäellä vaihteli yhdestä markasta 25 markkaan. Alimman summan saattoi saada esimerkiksi kirveestä, seulasta tai käsiliinakankaasta, suurimman nelipyöräisistä rattaista.[140] Summat olivat melko suuria, kun verrataan niitä kaksi vuotta myöhemmin Kouvolassa järjestettyihin maanviljelyskinkereiden naisten käsitöissä palkittuihin töihin. Tuolloin palkittiin esimerkiksi Iida Räykki yhdellä markalla kiikkustuolin matostaan. Korkeimman palkintosumman eli kaksi markkaa sai R. Iivonen sarssista ja Elli Kauppisen laukku arvioitiin 50 pennin arvoiseksi.[141]

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Maassamme on valmistettu ja kuvioitu keinutuolinmattoja erilaisin kirjonta- ja kudontatekniikoin, virkkaamalla, koukkuamalla, applikoiden tai näiden yhdistelmillä. Harvinaisempina tekniikkoina on käytetty tuftauksen ja tilkkutyön lisäksi Yhdysvalloista maahamme tullutta plushwork-tekniikkaa (plyysikirjonta tai nukkakirjonta). Kaikki tutkimusaineistossa olleet museoiden tuolinmatot ovat käsityönä valmistettuja yksilöllisiä sisustustekstiilejä. Poikkeuksena voidaan mainita Sompin kutomon käsiteollisesti valmistetut helmikudotut peitteet.

Keinutuolinmattojen materiaalit ovat pääasiassa villaa tai puuvillaa. Keinutuolinmatot ovat pituudeltaan 115–215 cm ja leveydeltään 32–60 cm tekniikasta ja iästä riippuen. Uusimmat matot ovat leveimpiä, sillä niitä käytettiin keinutuolin lisäksi istuinmattoina myös 1950-luvun leveissä nojatuoleissa. Pisimpiä ovat ohuet ja löysähköt valkoiset virkatut keinutuolinmatot.

Aineiston vanhimmat matot ovat 1870–1880-luvuilta. Malliltaan ne ovat lyhyehköjä, tyynymäisiä pehmusteita ja peittävät vain osan keinutuolin selustasta. Suosituimpia kuvioaiheita näissä olivat erilaiset ruusukuvioinnit, jotka täyttivät keskialan. Malleja on todennäköisesti kopioitu erilaisista Keski-Euroopassa ilmestyneistä ristipistomalleista ja –kirjoista.

Seuraavina vuosikymmeninä matot muuttuivat malliltaan pitkiksi peittäen koko selustan ja istuinosan. Kuvioitu osa ulottui nyt maton yläreunasta alareunaan kirjottuna keskikaitaleena tai ruusuaihein nukittamalla kuvioituna. Samanlainen kudottu tai kirjottu kapeahko raitaosuus oli nähtävissä myös nojatuolien verhoiluissa. Myöskään keinutuolinmaton päihin sijoitetut koristeelliset hapsut ja kierteiset nyöripunokset eivät juuri poikenneet muiden 1800-luvun lopun huonekalujen reunakoristelusta. Edellä mainittujen malleja käytti lähinnä kaupunkien varakas porvaristo.

Oma erityispiirteensä muodostaa vanhojen, peräti 1800-luvun alkupuolella valmistettujen, turkinvöiden uusiokäyttö keinutuolinmattoina. Näitä komeita värikylläisiä peitteitä on säilynyt erityisesti Pirkanmaan, Satakunnan ja Keski-Suomen seuduilla eli alueilla, missä myös kuuluisat Urjalan ja Nakkilan keinutuolit valmistettiin. Turkinvyömattoja ja monia muitakin malleja ja tekniikoita on nähtävissä esimerkiksi kyläkuvaaja Matti Luhtalan Muroleessa ottamissa valokuvissa, joiden tarkoituksena oli lähinnä talon eri-ikäisten asukkaiden ikuistaminen. Asuinympäristön dokumentoinnin lisäksi esille pääsivät keinutuoli mattoineen edustamaan eräänlaista esinestatuksen voimaa.

Taiteilijoiden ja tekstiilitaiteilijoiden keinutuolinmattosuunnitelmat levisivät 1900-luvun alkuvuosikymmeninä muun muassa Suomen Käsityön Ystävät –yhdistyksen, Ornamon mallinlainauskeskuksen, kiertävien kudonnanohjaajien, oppilaitostyöskentelyn, taiteilijoiden omien yritysten ja käsityöjulkaisujen välityksellä. Esimerkiksi Designmuseon kokoelmissa on Suomen Käsityön Ystävät –yhdistykselle suunniteltuja keinutuolinmattoluonnoksia 150 kpl 38 taiteilijalta 1900-luvun alusta 1950 luvun lopulle. Myös Suomen Käsityön museon Wetterhoff-kokoelmaan kuuluu lukuisia taiteilijoiden suunnittelemia keinutuolinmattoluonnoksia.

Keinutuolinmatot toimivat muiden käsitöiden ohella työväenyhdistysten, uskonnollisten yhdistysten, ompeluseurojen ja naisyhdistysten varainkeruun välineinä. Yhteisin käsityöponnistuksin kerättiin varoja myyjäisten ja arpa-

jaisten avulla muun muassa köyhien avustamiseen, poliittiseen toimintaan ja naisasialiikkeen hyväksi.

Keinutuolinmatot palvelivat erityisesti 1800-luvun lopulta 1950-luvulle suomalaisen tekstiilisisutukseen liittyvää kauneudenkaipuuta ja mukavuuden- sekä komeilunhalua ylläpitäen samalla maamme monipuolista käsityökulttuuria.

ENGLISH SUMMARY

In Finland, rocking chair covers have been made and patterned using various embroidery and weaving techniques, crocheting, hooking, appliqués or combinations thereof. In addition to tufting and quilting, plushwork technique (plush embroidery or pile embroidery), which came to our country from the United States, has been used as a rarer technique. All the museum chair covers in the research material are handcrafted, individual interior textiles. An exception is, though handweaved, covers from Sompi weaving mill.

The materials of the rocking chair covers are mainly wool or cotton. Covers are 115–215 cm long and 32–60 cm wide, depending on technology used and age. The latest covers are the widest, as they were used not only with rocking chairs but also as seat mats in 1950s wide armchairs. The longest are the thin and loose white crocheted covers.

The oldest carpets in the source material are from the 1870s and 1880s. By design, they are rather short and cushion-like, which cover only part of the back of the rocking chair. The most popular pattern motifs in these were the various rose patterns that filled the medium. Models have probably been copied from various Central European cross-stitch sheets and books.

In the following decades, the covers became long in design, covering the entire back and seat area. The patterned portion now extended from the top to the bottom of the cover as only a centre part was embroidered or patterned by rug pile with rose motifs. A similar woven or embroidered narrow stripe section was also seen in the upholstery of the armchairs. The decorative fringes and twisted braids placed at the ends of the rocking chair covers did not differ much from the edge decoration of other late 19th-century furniture. The models mentioned above were mainly used by the wealthy bourgeoisie of cities.

A special feature is the reuse of old crocheted fur belts, dating as far back as the early 19th, as rocking chair mats. These handsome colourful covers have been preserved, especially in the regions of Pirkanmaa, Satakunta and Central Finland, i.e. the areas where the famous rocking chairs of Urjala and Nakkila were also made. Fur belt covers and many other models and techniques can be seen, for example, in photographs taken by the village photographer Matti Luhtala in Murole where the main purpose was to immortalize the house's

inhabitants of different ages. In addition to documenting the living environment, the rocking chair and its mats came to represent a kind of status.

The rocking chair cover designs of artists and textile artists spread in the early decades of the 20th century through, among others, the Friends of Finnish Handicraft Association, the Ornamo model lending center, rural weaving instructors, weaving schools, the artists' own companies and handicraft publications. For example, the Design Museum's collections include 150 rocking chair cover sketches designed for the Friends of Finnish Handicraft Association by 38 artists from the beginning of the 20th century to the end of the 1950s. The Wetterhoff collection of the Craft museum of Finland also includes numerous rocking cover sketches designed by artists.

Rocking chair covers, like many other crafts, serve as fundraising tools for trade unions, religious associations, sewing clubs, and women’s associations. Through cooperative craft efforts, funds were raised through sales and lotteries to help the poor, engage in political activity, and promote the women’s movement, among other things.

The rocking chair covers served the Finnish longing for beauty and the desire for comfort and social status related to textile interior decoration, especially from the end of the 19th century to the 1950s, while maintaining the country's versatile handicraft culture.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Julkaisemattomat lähteet

AM Ahvenanmaan museo
DM Designmuseo
EKM Espoon kaupunginmuseo
HKM Helsingin kaupunginmuseo
HYM Helsingin yliopistomuseo
KM Kansallismuseo
KHM Kuopion historiallinen museo
LHM Lahden historiallinen museo
PM Porvoon museo
PKM Pohjois-Karjalan museo
SKM Suomen käsityön museo
SKM FWSM Suomen käsityön museo, Fredrika Wetterhoffin kokoelma
SM Satakunnan museo
TM Tampereen museot
TMHM Tampereen museot, Hämeen museo
TMK Turun museokeskus

SMKK ja FSMKK Satakunnan museon valokuvakokoelmat
TMKK Turun museokeskuksen valokuvakokoelmat
KMKK Kansallismuseon valokuvakokoelmat
MVKK Museoviraston valokuvakokoelmat

Julkaistut lähteet

F-etuliite= julkaistu Finna.fi hakupalvelussa

FKM Kansallismuseo
FLHM Lahden historiallinen museo
FLRM WMWE Lappeenrannan museot, Wiipurin museo
FTM Tampereen museokeskus
FTMK Turun museokeskus
FTMKK Tampereen museokeskuksen valokuvakokoelmat

Kirjallisuus

Andrén, Erik 1987: *Möbelstilarna: En handbok i den svenska möbel- och inredningskonstens historia*. Stockholm: Nordiska museet.

Aspelin, Eliel 1904: *Suomen Käsityön Ystäväin Yhdistys 1879–1904*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seurain Kirjapainon Osakeyhtiö.

Dahl, Hjördis 1985: *Högsäng och Klädbord*. Svenska Literatursälsskapet i Finland nr 544. Folklivsstudier XVII. Helsingfors: Folkkultursarkivet.

Edwards, Clive D. 1996: *Eighteenth-century furniture*. United Kingdom: Manchester University Press.

Eklund, Ingegerd – Palmgren, Lina – Schwartzberg, Maria 1912: *Kutomamalleja*. Helsinki: Otava.

Felcher, Cecilia 1975. *The Complete Book of Rug Making: Folk methods and Ethnich Designs*. London: Robert Hale.

Fleming, Gunilla – Lindvall-Nordin, Christina – Mauritzson, Kerstin – Meijer, Märta 1983: *Rosor och violer i korstygn*. Helsingborg.

Hakala, Sirkka-Liisa – Seppälä, Aarne 2014: *Junneliuksen palatsi Porin kaupungintaloksi*. Pori: Pori-Seura.

Heikkonen, Raija 1983: *Kansanomaisia peitteitä*. Helsinki: Kotiteollisuuden keskusliitto.

Henriksson, Anna 1947: *Kankaankudonnan oppikirja*. Helsinki: Otava.

Honka-Hallila, Helena 2012: *Suomalaista nyplättyä pitsiä*. Helsinki: Maahenki oy.

Kajander, Marja-Leena – Kesälä-Lundahl, Kirsti – Lausala, Talvikki 1983: *Kansanomaisia peitteitä*. Helsinki: Kotiteollisuuden keskusliitto ry.

Kallioniemi, Annu 2001: *Lumihiutale ja ruusupolku*. Jyväskylä: Gummerus.

Kaukonen, Toini-Inkeri 1965: *Suomen kansanomaiset nauhat*. Tietolipas 41. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Keilan, Einar 1907: *Tasku- seinä- ja herätys- y.m. kelloista kellonperistä sormuksista, kiikareista y.m*. Hintaluettelo No 3/1.1.1907. Tukku- ja vähittäismyynti. Jyväskylä. Saatavissa:

http://digi.kansalliskirjasto.fi/pienpainate/binding/343535?page=32&term=Ryijyneuloja&term=Ryijyneula (viitattu 4.3.2017)

Koti kauniiksi 1927: *Ristipisto-ompelu stramaljikanavalla ja Gobeliinitöitä*. Vihko 1. Helsinki: Revue des Modes.

Koti kauniiksi 1927: *Uusimmat villatyöt*. Vihko 2. Helsinki: Revue des Modes.

Koskennurmi-Sivonen, Ritva 2013: *Lankatekniikoiden käsikirja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Klemola, Marke 1979: *Kudomme suomalaisia mattoja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtio Tammi.

Kokki, Kari-Paavo 2010: Huonekalut. S. 61–80. *Ihanaa antiikkia. Tunnista kertaustyylien esineet*. Toim. Marketta Kotilainen. Helsinki: WSOY.

Kolu, Marjo ym. 2007: *Ryijy esillä: Ryijyt Suomen käsityön museon kokoelmissa*. Suomen käsityön museon julkaisuja 25. Jyväskylä: Suomen käsityön museo.

Koomler, Sharon Duane 2000: *Shaker Style: Form, Function, and Furniture*. London: PRC Publisher Ltd.

Kotilainen, Eija-Maija 2006: *Kaukaa haettua: Kulttuurien museon kokoelmia*. Helsinki: Museovirasto.

Kuusikymmentä vuotta kutomakoneita ja lankaa: *Välähdyksiä osakeyhtiö Neoviuksen 60-vuotistaipaleelta* 1949. Helsinki: Osakeyhtio Neovius.

Lehtinen, Ildiko 2005: ”Miesten puku”. S. 147–203. *Rahwaan puku.* Lehtinen, Ildiko – Sihvo, Pirkko. 3. uudistettu ja laajennettu painos. Helsinki: Museovirasto.

Madetoja, Pirkko 2011: ”Nauhoja, nappeja, tupsuja, hapsuja – Oy Wilh. Salinin nyöritehdas”. S. 180–203. *Made in Helsinki 1700-2012: Helsinkiläisen työn hedelmiä kolmelta vuosisadalta.* Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Nyström, Bengt – Stavenow-Hidemark, Elisabeth 2008: ”Historism”. S. 180-208. ”*Svenska möbler under århundra år”*. Toim. Bengt Nyström. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Paludan, Lis 1986: *Hakling: Historie og teknik*. Borgen.

Priha, Päikki 1999: *Rakkaat ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.

Pylkkänen, Riitta 1980: ”Ryijyt”. S. 189–202. *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille.* Taidehistorian approbaturin tutkintovaatimusten mukaiset artikkelit. Toim. Edwin Linkomies. Helsinki: WSOY.

Ranta, Sirkka-Liisa – Seppovaara, Juhani 2002: *Tupa*. Helsinki: Sarmala OY/Rakennusalan kustantajat RAK.

Rauhala, Anna 2003: ”Kansanomaiset nauhat ja lankavyöt”. S. 122–133. *Tiltun kapiot: Iittiläinen käsityöperinne*. Toim. Sanna Kaisa Spoof. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sammallahti, Leena – Lehto, Marja-Liisa 2010: *Kalusteita kamareihin: Suomalaisten keinutuolien ja piironkien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sihvo, Pirkko 2009: *Rakas ryijy: Suomalaisten ryijyt*. Helsinki: Museovirasto.

Silpala, Elsa 2015: *Tekstiilit kodin kaunistaa: Kantahämäläisiä sisustustekstiilejä Wetterhoffin tekstiilikokoelmista*. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Sinisalo, Hannu 1981: *Ihmisen ja työn kuvia: Valokuvia 1920- ja 1930-lukujen kansanelämästä*. Kuopio: Kimy Kustannus Oy.

Sinisalo, Hannu 1995: ”Kyläkuvaajien otokset kulttuurin kuvastajina”. S. 62–89. *Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen.* Toim. Anja Tuomisto – Heli Uusikylä. Tietolipas 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stavenow, Elisabeth 1961: *Siden, sammet, läder, lärft. Klädsel på gamla stolar*. Stockholm: ICA-Förlaget.

Suomi Kööpenhaminassa 1888: Näyttely Taideteollisuusmuseon kellariholvissa 12.-22.6.1988. Moniste.

Tamminen, Marketta 2012: ”Daniel Thunbergin tuolit – Suomen ensimmäiset keinutuolit”. S. 54–66. *Suomen museo* 2011. Toim. Outi Järvinen. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Timonen, Merja 2014: *Koukkuaminen*. Rovaniemi: Taito Lappi ry.

Toikka-Karvonen, Annikki 1971: *Ryijy.* Helsinki:Otava.

Tuulio, Tyyni 1979: *Fredrikan Suomi: Esseitä viime vuosisadan naisista*. Helsinki: WSOY.

Täkänä: Suomalainen taidetekstiili 1956. Lahti: Helmi Vuorelma Oy.

Vahter, Tyyne. – Nissinen-Linnove, Aino 1955: *Vanhoja kauniita käsitöitä*. Toinen korjattu painos. Porvoo: WSOY.

Vanhanen-Haavisto, Eira 1991: *Elimäen perintötäkkitutkimus*. Elimäki: Elimäen maa- ja kotitalousnaiset.

Virrankoski, Pentti 1994. *Käsitöistä leivän lisää: Suomen ansiokotiteollisuus 1865–1944*. Historiallisia tutkimuksia 189. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Willberg, Leena 1991: *Suomalainen ryijy*. Tampere: Tampereen museot.

von Konow, Jatta 1996: *Keinutuoli*. Jyväskylä: Kustantajat Sarmala Oy.

Yarwood, Doreen. 2002: "The Domestic Interior: Technology and the Home". S. 902–948. *An Ensyclopedia of the History of Technology*. Edit. Ian Mc Nail. Routhledge Reference.

Lehdistö

Digi – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. Sanomalehdet. Saatavissa :

http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search

Finland (F) 1885.
Heinolan Sanomat (HS) 1907.
Helsingfors Tidningar (HT) 1850.
Hufvudstadsbladet (HBL) 1881.
Ilmarinen (I) 1884.
Kansan Lehti (KL) 1907.
Kansan Tahto (KT) 1909.
Kaiku (K)1908.
Pellervo (P) 1882
Päivälehti (PL) 1901.
Päivän Uutiset (PU) 1889.
Sanansaattaja (SS) 1879.
Satakunta (SK) 1890.
Sosialisti (S) 1907.
Suomen Lähetysseuran Kotilähetys (SLKL) 1907.
Talonpojan Lehti (TL) 1907.
Tampereen Sanomat (TS) 1907.
Työväen Liitto (TYL) 1910.
Uleåborgs Tidning (UT) 1879.
Uusi Aura (UA) 1907.

Anttila, Eva. 1924. Pujotusraanu. Käsiteollisuus-lehti 1.1.1924 nro 5.

Finland 29.10.1885. Ett besök i Handarbetsutställningen i Helsingfors 1885.

Heinolan Sanomat 1.8.1907. Ryijykonemainos.

Helsingfors Tidningar 16.10.1850. Nro 82. Tapisseri Förseljningen.

Hufvudstadsbladet 6.1.1881. Ilmoitus käsityötehtävien vastaanottamisesta. Nro 4.

Höglund, Anna. 1922. Ryijyjä ilman kangaspuita. Kotiliesi 2/1922.

Ilmarinen 14.10.1884. Naisten käsitöistä. Maanviljelyskinkerikokous Kouvolassa.

Kansan Lehti 3.8.1907. Sosialidemokratinen työväenlehti. Suuret arpajaiset..

Kansan Tahto 15.1.1909. Sosialidemokratinen työväenlehti. Ilmoitus arpajaistilaisuudesta.

Kaiku 29.10.1908. Sanomia Oulun kaupungista ja läänistä. Oulun Ruijan arpajaiset.

Kotiliesi 19.10.1928. Keinutuolin matto. Kysymys- ja vastauspalsta.

Kotiliesi 1936. Käsityösivu. Syyskuu nro 17.

Lanka-Viesti 1961. Helmi Vuorelma Oy:n tiedotuslehti. Nro 1 helmikuu 1961.

Lanka-Viesti 1970. Helmi Vuorelma Oy:n tiedotuslehti. Nro 1 helmikuu 1970.

Mäkelä, Kirsti 1961. Kudekuviolliset raanut ja niiden levinneisyys Suomessa. Kotiteollisuus. Nro 1.

Niilonen, Kerttu 1960: Kasvava koti. Kaunis koti –lehti. Nro 6.

Nisula-Hobroh, Annikki 1967. Suomen täkänä ja sen historiaa: Kukka-aiheisia täkänöitä 1800-luvun jälkipuoliskolta. Kotiteollisuus. Nro 2.

Nisula-Hobroh, Annikki 1966. Suomen täkänä ja sen historia: Suomen keskiaikaiset ja varhaisen uudenajan täkänät sekä täkänän historiasta Euroopassa. Kotiteollisuus. Nro 4.

Oksanen, Katri 1945. Mestari Vahlströmin keinutuolissa. Kansan Kuvalehti. Nro 40.

Parko, Severi 1960: Keinutuolin jäljillä. Kaunis koti –lehti. Nro 5.

Pellervo 14.10.1882. Palkintojen luettelo Maanviljelyskokouksesta Pieksämäellä.

Puttonen, Kalle. 2015a. Harvinaislaatuinen yritys saa jatkajan: osa suomalaiskansallista historiaa säilyy uusissa käsissä. Etelä-Suomen sanomien verkkolehti 13.5.2015.

http://www.ess.fi/uutiset/talous/2015/05/13/harvinaislaatuinen-yritys-saa-jatkajan-osa-suomalaiskansallista-historiaa-sailyy-uusissa-kasissa (viitattu 16.9.2019)

Puttonen, Kalle. 2015b. Vuorelman perinne jatkuu – Kärkölään perustettu perheyritys sai toiminnan käyntiin. Etelä-Suomen sanomien verkkolehti 6.7.2015.

http://www.ess.fi/uutiset/talous/2015/07/06/vuorelman-perinne-jatkuu---karkolaan-perustettu-perheyritys-sai-toiminnan-kayntiin?ref=ljut

(viitattu 16.9.2019)

Päivälehti 8.3.1901. Ilmoitus rautatieläisyhdistyksen arpajaisista.

Päivän Uutiset 21.11.1889. Ilmoitus Allegriarpajaisista.

Raja-Karjala-lehti 1910. Suomen Taideteollisuusyhdistyksen arpajaisten voittajaluettelo. Nro 62/

Ritvanen, Tuulikki. 2104. Hyvä työmoraali takaa laadun. Minna-lehti. Nro 1. Suomalainen Naisliitto Ry.

Ritvanen, Viena 1960: II Keinutuoli keinuu taas. kaunis koti – lehti. Nro 6.

Sanansaattaja. 15.5.1879. Evankelinen kansanlehti. Wapaaehtoisia lahjoja tullut Luterilaisen ewankeliumiyhtiön huonetta warten. Nro 10. Toukokuun 15. 1879.

Satakunta. Sanomia Länsi-Suomesta.10.1.1890. Ilmoitus teeiltamista. Nro 5 .

Sosialisti 7.11.1907. Ilmoitus palvelijattarien arpajaisista.

Stenius, Tiina. 2014. Minnan salongissa. Kotiliesi 7.5.2014. Nro 10.

Suomen Lähetysseuran Kotilähetys-lehti 15.11.1907. Työaloiltamme.

Taito-mallisto.2009. Tuftaa nukkaa, kudo ja virkkaa – sadonkorjuun värit talteen. Taito-lehti nro 4/2009.

Talonpojan lehti 10.9.1907. Pikku Uutisia. Nro 164.

Tampereen sanomat 16.6.1907. Ilmoitus ryijykoneen keksimisestä.

Thylin, Otto. 19.12.1903. Finska Industri i Helsingfors. Ilmoitus Helsingfors-posten-lehdessä

http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/628323?term=gungstolsmattors&term=gungstolsmatta#?page=1

(viitattu 15.6.2014)

Työväen Liitto 14.5.1910. Suomalaisen Työväenliiton äänenkannattaja. Ilmoitus arpajaisista.

Uleåborgs Tidning 6.11.1879. Ilmoitus käsityötehtävien vastaanottamisesta. Nro 85.

Uusi Aura 22.10.1907. Helsingfors-brev från finska industri-magasinet i Helsingfors.Nro 224.

Yle Uutiset 2009. *Wikeströmin talon purkulupa pöydälle*.

https://yle.fi/uutiset/3-5711538 (viitattu 6.9.2019)

Haastattelut

Vuorelma-Aho, Kristiina. Haastattelu 23.6.2014. Helmi Vuorelman pojantytär.

Hyvönen, Kirsti. Haastattelu 2013. Ryijyn kutominen ja evakkomatka.

Tiedonannot

Gustafsson, Heidi, tekstiilikonservaattori. Sähköpostitiedonanto koskien Porvoon museoiden keinutuolinmattokokoelmaa 2.10.2015. Suullinen tiedonanto 27.10.2015

Matikainen, Erkki, amanuenssi. 2015. Sähköpostitiedonannot koskien Pohjois-Karjalan museon kokoelmia.

Tutkimuskirjallisuus

Björklund, Stina 2010: *Sigrid Juseliuksén jäljillä. Heijastuksia porvarillisesta lapsuudesta ja lapsuuden ihanteista 1800-luvun lopun Suomessa*. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Mäkelä, Miia 1998: *Ryijyn merkityksestä. A.W. Raition Neoviukselle 1930-ja 1940-luvulla suunnittelemien ryijyjen herättämiä ajatuksia*. Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto. Koti- ja käsityötieteiden laitos. Käsityöopettajan koulutus.

Peltovuori, Sinikka. 1986. *Laila Karttunen ja Kansantaide*. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen sivuaineen tutkielma. Helsingin yliopisto. Kansatieteen laitos.

Digitaaliset lähteet

Anttila, Eila 2010 a. Wetterhoffin värikkäät vuodet. Ensimmäinen osa: Wetterhoffilaisen tekstiilisuunnittelun vaiheita 1800-luvun lopulta 1960-luvulle. https://www.wetterhoff.fi/historia/varikkaat-vuodet (viitattu 17.9.2019)

Anttila, Eila 2010 b. Wetterhoffin värikkäät vuodet. Kolmas osa: Wetterhoffin värikkäät taiteilijat. https://www.wetterhoff.fi/historia/varikkaat-vuodet (viitattu 17.9.2019)

Helda. Helsingin yliopisto. Tutkimusaineistot. Kulttuurien tutkimuksen digitaalinen arkisto. Kansatieteen kenttätyökurssi Viinijärvellä 1974. https://helda.helsinki.fi/handle/10138/9002

(viitattu 17.9.2019)

Helmi Vuorelma Oy – historia. Vuorelma Finland –kotisivut. http://www.vuorelma.net/11

(viitattu 17.9.2019)

Luutonen, Marketta. Käsityönurkka. Korsnäsinpaidat. Kirjovirkkaus. Suomen käsityönmuseon verkkojulkaisu.

http://www.avoinmuseo.fi/craftmuseum/kasityonurkka/kirjovirkkaus.php

(viitattu 17.9.2019)

Metsäkylä 2003. Keinutuoli. Kuukauden esine. Kesäkuu 2003. Kansallismuseo.

https://www.kansallismuseo.fi/fi/kuukauden-esineet/2003/keinutuoli (viitattu 17.9.2019)

Mikä kelpaa museoon. 2005. Näyttely- ja esineteksti. Suomen kansallismuseo 11.2.–22.5.2005.

http://docplayer.fi/6493247-Mika-kelpaa-museoon-ole-hyva-palauta-nayttely-ja-esineteksti-suomen-kansallismuseo-11-2-22-5-2005.html (viitattu 17.9.2019)

Punch Needle Embroidery. Textile Reseach Center. TRC Leiden.

https://trc-leiden.nl/trc-needles/regional-traditions/europe-and-north-america/embroideries/punch-needle-embroidery

(viitattu 17.9.2019)

Sigrid Juséliuksen säätiön historia. https://sigridjuselius.fi/historia/

(viitattu 17.9.2019)

Suomen valokuvataiteen kokoelmat. Valokuvaajatietokanta Kuka kuvasi? Tiedot Matti Luhtalasta. http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/#valokuvaaja/778

(viitattu 18.9.2019)

Toika Oy:n kotisivut. Tuftausvälineet.
http://kauppa.toika.com/category/124/tuftausvalineet

(viitattu 17.9.2019)

Västergötlands museum. Digitalmuseum.
https://digitaltmuseum.se/021027146133/gungstolsmatta

VIITTEET

[1] Sammallahti - Lehto 2010: 30.
[2] Ranta – Seppovaara 2002: 37; Sammallahti - Lehto 2010: 22–23.
[3] Vanhanen-Haavisto 1991:204–208.
[4] Silpala 2015: 5, 7.
[5] Silpala 2015: 87–94.
[6] Sammallahti - Lehto 2010:53-56.
[7] Sammallahti - Lehto 2010:10, 51, 73, 84, 94, 105, 113, 115, 128.
[8] von Konow 1996:86–87.
[9] Suluissa on tutkimuksessa mukana olleiden keinutuolinmattojen lukumäärä.
Ahvenanmaan museo (17), Espoon kaupunginmuseo (27), Helsingin yliopistomuseo (8), Kansallismuseon kokoelmat (90), Lahden historiallinen museo (16), Pohjois-Karjalan museo (10), Porvoon museon (8), Satakunnan museo (59), Suomen käsityön museo (45), Tampereen museot (32) ja Turun museokeskus (36). Ahvenanmaan museosta tietoja on saatu sähköpostitse ja Kansallismuseon matot on läpikäyty luettelointitietojen avulla.
[10] Finna.fi -hakupalvelu.
[11] Digi – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot.
[12] Sammallahti - Lehto 2010: 24, 30–39; Tamminen 2012: 54–65.
[13] Sammallahti - Lehto 2010.
[14] Metsäkylä 2003.
[15] Koomler 2000: 8.
[16] Edwards 1996; Yarwood 2002: 907.
[17] Viena Ritvasen artikkeli keinutuolin tekijöistä houkuttelee Kaunis koti – lehden lukijaa ottamaan jälleen keinutuolin käyttöön otsikolla ”Keinutuoli keinuu taas”. Ritvanen 1960: 56–58. Myös Severi Parko mainitsee keinutuolin renessanssin olevan käsillä. Parko 1960: 47.
[18] Mäenpää 1957: 9-15; Niilonen 1960: 57.
[19] KK5596:17;MUS.14.9; PM RBG 107.
[20] Sammallahti - Lehto 2010: 72; PM RBG 107.
[21] Työn leveys on 39 cm ja pituus 54 cm. PM RBG 107. Porvoon museon keinutuolimatto on siirretty museon säilytystiloihin. Tavoitteena on valmistaa pehmusteesta kopio Runebergin museon näyttelyyn. Gustafsson 2015.
[22] Pehmikkeen pituus 55 cm, leveys 43 cm. TMHM 714:46.
[23] Stavenow 1961: 73.
[24] Esim. SM 20713:42; SM 17885:2; SM 18299:499.
[25] Vuonna 1895 August Krookin (1860–1935) suunnittelema Junneliuksen palatsi oli kalustettu 1800-luvun kertaustyylien mukaisesti. Keinutuolinmatto olisi saattanut sijaita esimerkiksi rouvan vaaleasävyisessä buduaarissa. Hakala-Seppälä 2014:42–46.
[26] Saksassa opiskelleella arkkitehti August Krookilla oli oma toimisto Porissa. Hakala-Seppälä 2014:11.
[27] TM 17526:7.
[28] SM 20847:11.
[29] Sammallahti – Lehto 2010, 54; SM 20847:11.
[30] Kokki 2010: 71.
[31] Esim. HKM N262333; HKM G25683; HKM N11406.
[32] KE= Karl Enckell. KM H65050:1010; KM H65050:1011; MVKK KM 84517.
[33] Madetoja 2011: 180-203.
[34] Fleming - Lindvall-Nordin – Mauritzson - Meijer 1983: 33.
[35] HT 16.10.1850: 8.
[36] Willberg 1991: 54; Sihvo 2009: 218.

[37] Esimerkiksi Koti kauniiksi Vihkot 1-2.
[38] KM 70050:8; VM 1M16-89988:52, pituus 174 cm, leveys 46 cm, Västergötlands museum https://digitaltmuseum.se/021027146133/gungstolsmatta
[39] Kotilainen 2006: 5.
[40] Priha 1999: 9-10.
[41] DM G334; Suomi Kööpenhaminassa 1888: 89.
[42] Aspelin 1904: 14–15.
[43] Björklund 2010.
[44] Björklund 2010: 87.
[45] Sureva isä rakennutti tyttärelleen Poriin mausoleumin ja testamenttasi omaisuuttaan perustamalleen Sigridin nimeä kantavalle lääketiedettä edistävälle säätiölle. Sigrid Juséliuksen säätiön historia. https://sigridjuselius.fi/historia/
[46] SKM 1996.
[47] Finna.fi sivustolla on useita Lahden kaupunginmuseon kokoelmaan kuuluvan Martta Palinin valmistamia tekstiilejä.
[48] Maton pituus on 168 cm ja leveys 40 cm. TMK TMM 16831:4.
[49] Yle Uutiset 2009 https://yle.fi/uutiset/3-5711538
[50] Luettelointitiedoissa tekstiilin toisena nimenä on selkämatto. PMK pk3221
[51] PKM pk3221.
[52] SKM 703:2.
[53] Esim. DM 906, DM, 918, DM 919, DM 1967, DM 1539, DM 1573, DM 2181, DM 2181 ja DM 2182.
[54] Klemola 1979: 12; von Konow 1996: 86.
[55] LHM LHME78050:40
[56] SKM SKM1666:1.
[57] Silpala 2015:90.
[58] TM 1329:3, TMHM 1906, TMHM 1356:55, TMHM 1259:13, TM 40686, SM 16297:1, SM 19857, ja SKM 1:895.
[59] Lehtinen 2005: 175. Turkinvöiden leveys on ollut 10–20 cm ja pituus 3-5 m. Luutonen http://www.avoinmuseo.fi/craftmuseum/kasityonurkka/kirjovirkkaus.php
[60] Rauhala 2003: 127.
[61] Kaukonen 1965: 16–17, 128.
[62] Lehtinen 2005: 175.
[63] TMHM 1259:1.
[64] Silpala 2015: 87.
[65] TMHM 1356: 55
[66] TMHM 1329: 6.
[67] TMHM 1906. Kuvioinniltaan lähes samanlainen köynnösaiheinen keinutuolinmatto on Suomen Käsityön Museon kokoelmissa (SKM 1:895). Se on virkattu kolmesta kaitaleesta. Leveys on 46,5 cm ja pituus 173,5 cm. Kyseinen turkinvyö on ollut alkuaan yli viisi metriä. Nimenomaan pisimmistä turkinvöistä saatiin helpoimmin istuimeen sopiva kolmen kaitaleen keinutuolinmatto.
[68] Esim. Kajander – Kesälä – Lundahl – Lausala 1983, 11; Vahter – Nissinen-Linnove 1955: kuva 134.
[69] SM 16297:1.
[70] SM 19857.
71 Sinisalo 1995: 73–78; Sinisalo 1981: 48; Suomen valokuvataiteen tietokanta. http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/#valokuvaaja/778
[72] Dahl 1987: 127–128; Luutonen http://www.avoinmuseo.fi/craftmuseum/kasityonurkka/kirjovirkkaus.php
[73] Kotiliesi 1928.
[74] EKM 2017:1
[75] Esim. AM K7609, AM K24650 ja EKM 3493:3.
[76] Esim. FTMKK413:6579, FTMKK 413:1744, FTMKK 412, FTMKK 413:668.
[77] Paludan 1986: 24; Koskennurmi-Sivonen 2013: 96.
[78] Paludan 1986: 24.

[79] Koskennurmi-Sivonen 2013: 96–97.
[80] Koskennurmi-Sivonen 2013: 96–97.
[81] Timonen 2014: 6.
[82] UT 6.11.1879.
[83] Samassa ilmoituksessa käytetään sanaa *krokning* eli koukkuaminen ja *virkning* eli virkkaaminen, joten kyse on eri tekniikoista. HBL 6.1.1881.
[84] F 29.10.1885.
[85] Willberg 1991: 22.
[86] Keinutuolinmatto saattaa olla jo käyttäjä Inez Berglöfin (1882–1976) vanhemmilta merikapteeni Frans Fredrik Berglöfiltä ja Alma Karolina o.s. Nastolinilta peritty. SM 18277:1.
[87] Pylkkänen 1980: 200.
[88] Toikka-Karvonen 1971: 280–281.
[89] Sihvo 2009: 218.
[90] AM K5910.
[91] Sihvo 2009: 222.
[92] Esimerkiksi THM 1308:1; TM 4093:1 ja KM 10679:5.
[93] Kudottuja tuolinmattoja oli 19 ja kirjottuja viisi kappaletta; Vanhanen-Haavisto 1991: 206–208.
[94] Vanhanen-Haavisto 1991: 2, 206–208.
[95] Hyvönen 2013.
[96] Arkisto on tällä hetkellä talletettuna Suomen Käsityön Museoon. Vuonna 1885 aloittanut Fredrika Wetterhoffin työkoulu muuttui vuonna 1962 Fredrika Wetterhoffin Kotiteollisuusopettajaopistoksi. Oppilaitos on nykyisin Hämeen ammattikorkeakoulun osa. Anttila a 2010 http://www.wetterhoff.fi/img/file.php?id=1026
[97] SKM FWSM luonnoskokoelman keinutuolinmatot ovat päänumeroilla SKM FWSM10, SKM FWSM16 ja SKM FWSM23.
[98] Peltovuori 1986: 5.
[99] Anttila 2010 b www.wetterhoff.fi/img/file.php?id=1029
[100] SM 19966:105.
[101] Kolu 2007: 40; Mäkelä 1998: 29.
[102] Vielä Osakeyhtiö Neoviuksen historiikin kirjoittamisen aikaan eli vuonna 1949 neulekoneita nimitettiin kutomakoneiksi. Neulekoneiden ohella yritys myi myös ompelu- ja kassakoneita. Kuusikymmentä vuotta kutomakoneita ja lankaa 1949.
[103] Myymälä oli avattu ensin vuonna 1889 Rautatietorin varrella, mistä se siirtyi pian Vilhonkadulle ja tämänkin tilan käytyä pieneksi, vuonna 1890 avattiin vielä Mikonkatu 2 uusi myymälä. Kuusikymmentä vuotta kutomakoneita ja lankaa 1949: 6-7.
[104] Virkkaus ja Neuletyöt 1931, 13.
[105] Vanhanen-Haavisto 1991: 115–125.
[106] Nisula-Hobroh 1966 ja 1967; Heikkonen 1983: 11.
[107] Kurikasta että Kustavista olevissa matoissa kuviointina on nimenomaan viinirypäleaihe. KM 9200:1, KM 9191:2. Lahden historiallisessa museossa on kansanomainen täkänämalli Kärkölästä 1900-luvun alusta. FLHMLHME83029:4.
[108] Lanka-viesti 1961: 1; Täkänä 1956; Vuorelma-Aho 2013.
[109] DM 17673; DM 4237; Priha 1999: 166.
[110] Mäkelä 1961:172.
[111] SKM 414/005.
[112] Eklund – Palmgren – Schwarzberg 1912: kuvaplansch V malli nro 7; TM 68960.
[113] Henriksson 1947: 214.
[114] Anttila 1924: 78.
[115] Anttila 1924: 79.
[116] Esim. Viinijärveläinen ennen vuotta 1898 kudottu matto. Helda. https://helda.helsinki.fi/handle/10138/9002,
[117] Vuorelma-Aho 2014; Helmi Vuorelma Oy historia http://www.vuorelma.net/11
[118] Vuorelma-Aho 2014; Ritvanen 2014: 26–27.
[119] Vuonna 1970 Vuorelma työllisti noin 200 työntekijää. Lanka-viesti 1.2.1970: 1.

[120] Vuorelma-Aho 2014; Ritvanen 2014: 27; Helmi Vuorelma Oy – historia http://www.vuorelma.net/11
[121] Puttonen 2015 a; Puttonen 2015 b.
[122] Esim. LHM LHME88055:6, SM19906:16, SKM 345/717, SM 19906:15; EKM 3293:3.
[123] Kauhavalla oli yleistä, että tytär pystyi jo 16-vuotiaana kutomaan kaupaksi soveltuvaa kangasta. Virrankoski 1994: 107.
[124] Mikä kelpaa museoon 2005: 13; KM K11686: 43–79.
[125] KM K11686:43–54, KM K11686:77–79.
[126] Virrankoski 1994: 114.
[127] Felcher 1975: 15: 30–32; Punch Needle Embroidery https://trc-leiden.nl/trc-needles/regional-traditions/europe-and-north-america/embroideries/punch-needle-embroidery
[128] Keilan 1907: 32; TL 10.9.1907; UA 22.10.1907; HS 1.8.1907; Vuoden 1928 Kotilieden artikkelin mukaan ryijyneulatekniikan kerrotaan tulleen Saksasta. Höglund 1928: 300–301.
[129] Neuloja myytiin lahtelaisessa Vuorisen ja Mannelinin liikkeessä ja Helsingissä osoitteessa Kalevankatu 17. EKM R732:2 ja siihen kuuluva ohje; HKM XLIII-999-1-11.
[130] Plushwork wool embroidery http://lancasterroots.org/event/plush-work-wool-embroidery/
[131] Esim. pannumyssyaihio EKM R351:1, rekipeite EKM 3162:1 ja neulatyyny EKM 2664:50; Kallioniemi 2001: 141.
[132] SKM 1852/004.
[133] FLRM WMWE244:1. Vastaavanlainen plushwork-tekniikalla tehty keinutuolinmatto on myös kuuluisan pitsinnypläjä Johanna Sabina Lundströmin (1868-1952) kotona Raumalla otetussa valokuvassa. Honka-Hallila 2012: 115.
[134] SS 15.5.1879.
[135] Seuraan oli vuoteen 1907 mennessä kuulunut 102 naista ja 24 miestä. SLKL 15.11.1907.
[136] SLKL 15.11.1907.
[137] SK 10.1.1890; Sammallahti - Lehto 2010: 201; Tuulio 1979: 98–99. Esimerkiksi Kiikan seuran tuotto teeiltamista yhdeltä illalta saattoi olla 40 mk. SK 10.1.1890.
[138] KL 3.8.1907.
[139] Esim. PU 21.11.1889; PL 8.3.1901; S 7.11.1907; K 28.10.1908; KT 15.1.1909; TYL 14.5.1910.
[140] Vertailun vuoksi mainittakoon, että saman lehden ilmoituksessa Kansanvalistusseuran kalenteri maksoi 1mk 50 p ja sirkukseen parhaimmille paikoille pääsi kahden markan hintaan. P 14.10.1882.
[141] I 14.10.1884.

LIITE

Keinutuolinmattojen jaottelu tekniikan mukaan museokokoelmissa

	Keinutuolinmattojen jaottelu tekniikan mukaan museokokoelmissa												
KAIKKI TEKNIIKAT	AM	EKM	HYM	KM	LHM	PM	PKM	SKM	TM	SM	TMK	**YHT.**	AM Ahvenanmaan museo
Kirjonta	5	10	5	26	8	3	6	10	5	23	19	**120**	EKM Espoon kaupunginmuseo
Koukkuaminen	0	3	1	1	0	1	0	0	0	1	1	**8**	HYM Helsingin yliopistomuseo
Kudonta	8	9	1	53	8	3	2	28	18	16	9	**155**	KM Kansallismuseo
Ompelu	1	2	0	1	0	0	1	3	2	2	1	**13**	LHM Lahden historiallinen museo
Virkkaus	3	3	1	9	0	1	1	3	7	17	5	**50**	PM Porvoon museo
Muu	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	**2**	PKM Pohjois-Karjalan museo
Yhteensä	**17**	**27**	**8**	**90**	**16**	**8**	**10**	**45**	**32**	**59**	**36**	**348**	SKM Suomen käsityön museo
													TM Tampereen museot
KUDONTA	AM	EKM	HYM	KM	LHM	PM	PKM	SKM	TM	SM	TKM	**YHT.**	SM Satakunnan museo
Ryijy	5	1	1	10	1	0	2	5	5	7	2	**39**	TMK Turun museokeskus (sis.Kurala)
Täkänä	0	0	0	2	1	0	0	1	5	2	3	**14**	
Vakoraanu	1	3	0	11	1	0	0	5	1	2	2	**26**	
Loimiripsi	0	1	0	0	3	0	0	8	2	1	0	**15**	
Helmikudonta	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	**15**	
Kuvikas	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	**2**	
Muut	2	4	0	15	1	1	0	9	5	6	2	**45**	